

**ETNINĖS KULTŪROS SPECIALIŠŲ POREIKIO
LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE - KAUNO MIESTE BEI
VILNIAUS MIESTO GIMNAZIJOSE IR PAGRINDINĖSE MOKYKLOSE - ANALIZĖ**

GALUTINĖ TYRIMO ATASKAITA

Tyrimas atliktas vykdant Etninės kultūros tęstinumo ir kaitos tyrimų 2016–2022 metų programą, patvirtintą Etninės kultūros globos tarybos 2015 m. lapkričio 10 d. nutarimu Nr. TN-5. Sutartis Nr. SA-8.

Hum. m. dr. Dovilė Kulakauskienė

Vilnius, 2017

TURINYS

I.	ĮVADAS.....	3
II.	ETNINĖS KULTŪROS UGDYMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTUOSE.....	6
III.	ETNINĖS KULTŪROS SPECIALISTO PAREIGYBĖS APIBRĖŽTIS.....	9
IV.	TINKAMIAUSIO ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO MODELIO PAIEŠKA.....	13
V.	FORMALUSIS UGDYMAS. ETNINĖS KULTŪROS SPECIALISTO POREIKIO PERSPEKTYVOS.....	17
	1. ETNINĖS KULTŪROS SPECIALISTO POREIKIS INTEGRALIOJO ETNINĖS KULTŪROS MODELIO PERSPEKTYVOJE	17
	2. PRIVALOMASIS ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO MODELIS. ETNINĖS KULTŪROS MOKYTOJO KATEGORIJA.....	25
VI.	NEFORMALUSIS UGDYMAS: ETNINĖS KULTŪROS BŪRELIO VADOVO KATEGORIJA.....	31
VII.	EKSPERTO-KONSULTANTO KATEGORIJOS APIBRĖŽTIS IR FUNKCIJOS.....	36
VIII.	IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	38
IX.	LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	40

„Etnokultūra yra visa aplinka, o aplinka yra esminis žmogui poveikį darantis veiksnys”

IVADAS

XXI a. vykstant globalizacijos procesų sąlygotiems pokyčiams visuomenėje iššūkių neišvengia ir švietimo sistema, glaudžiai susijusi su jaunimo tautinio tapatumo ir savivokos ugdymu. Nuolat vykstantys visuomeniniai, politiniai, technologiniai pokyčiai verčia iš naujo permąstyti etninės kultūros vertę ir jos paskirtį šiuolaikinėje visuomenėje. Globalizacija, tenkindama daugiavartotojiškos visuomenės poreikius, etninę kultūrą nustumia į senų, sentimentus keliančių, bet niekam jau nereikalingų vertybių erdvę. Visos šios aplinkybės reikalauja kiek kitaip pažvelgti į etninės kultūros ugdymą ir surasti naujas formas jai skleisti.

Tyrimo aktualumas. Apie būtinybę mokiniui įsisavinti etninę kultūros pagrindus diskutuojama nuo Lietuvos Tautinio atgimimo sąjūdžio laikų. Tačiau iki šiol etninė kultūra nėra tapusi jaunimo savastimi, nes „per dvidešimt nepriklausomybės metų Lietuvoje nebuvo sukurta efektyvi etninės kultūros ugdymo sistema“ (Trinkūnienė (1), 2010). Etninės kultūros ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose nėra privalomas, o tik integruotas į kitų mokomųjų dalykų turinį. Jis daugiausiai siejamas su neformaliu ugdymu ir gyvosios etninės kultūros renginiais bei pavienių mokytojų entuziastų veikla.

Remiantis sociologiniais tyrimų rezultatais, tose švietimo įstaigose, kuriose puoselėjamas etnokultūrinis ugdymas, atsiranda didesnis poreikis pažinti tradicinę kultūrą, mokiniai yra didesni Lietuvos patriotai ir mažiau linkę emigruoti. Norint apsaugoti ir puoselėti etninės kultūros paveldą, etnokultūrinis ugdymas privalo apimti visas švietimo grandis, suformuojant bendrą sistemą ir ruošiant, kompetentingus etninės kultūros specialistus. Šiuo tyrimu siekiame apžvelgti švietimo sistemoje susidariusę etninės kultūros situaciją ir nustatyti etninės kultūros specialistų poreikį bei jų reikšmę ugdant mokinių tautinę savimonę ir saviraišką.

Tradicinis etninės kultūros perdavimas iš kartos į kartą, paprastai vykstantis pirminės socializacijos būdu šeimoje ar vietos bendruomenėje (Skarbalius, 2014), dėl subjektyvių ir objektyvių priežasčių - beveik nutrūkęs. Kaip mini respondentai – „*didžiausia problema etninės kultūros ugdymo procese yra tėvai. Jiems folkloras – kokia tai iškasena, seniena. Jie reguliuoja ką renkasi moksleivis kur jis eina*”. Todėl klaidinga manyti, kad etninės kultūros ugdymas yra tik šeimos

pareiga. Labai dažnai šiuolaikinėje visuomenėje vyksta atvirkščias procesas – „gerąją patirtį“ vaikai perduoda savo tėvams ir taip pamažu keičia jų santykį su etnine kultūra.

Švietimo sistemoje dėmesys ir poreikis etninei kultūrai yra antrinės socializacijos formuojamas dalykas. Tačiau, nežiūrint to, kad etninės kultūros mokymas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose nyksta, būtent mokykla pamažu tampa pagrindiniu etninių vertybių saugotoju, puoselėtoju ir perdavėju. Jei mokykla turi pakankamai etnines vertybes puoselėjančių stiprių asmenybių-vadovų, tai ir ugdymo procesai mokykloje vyksta orientuoti į tautines vertybes. Etninės kultūros ugdymas mokyklose padeda jaunam žmogui geriau suvokti savo krašto istoriją, tradicijas, papročius. Taip formuojama tautinė pasaulėžiūra, ugdomos tautinės moralinės, dorovinės nuostatos, tolerancija, tautinis tapatumas ir savimonė. Tai raktas į žmogaus sąmoningumą, kultūrinę brandą.

Tyrimo objektas – etninės kultūros ugdymo sistemos apibrėžtis ir kvalifikuotų specialistų poreikis joje. Etninės kultūros ugdymo specialistų poreikis Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklai yra aktuali ir nauja, mokslininkų mažai tyrinėta, tema. Ankstesniuose moksliniuose tyrinėjimuose (Trinkūnienė 2002, 2003, 2010, 2011; Kirdienė, 2004; Čepienė, 2009; Urbanavičienė, 2010 ir kt.) daugiausia dėmesio skiriama tautinio tapatumo ir bendrai etninės kultūros ugdymo problemai, detaliam nesigilinant į etninės kultūros specialistų poreikį, išskyrus kelias pastarųjų metų mokslines publikacijas (Vyčiniene, 2015, Brazauskas 2016). Tokia situacija suponuoja poreikį naujai užfiksuoti esamą etninės kultūros būklę ir labiau įsigilinti į šį dalyką dėstančių mokytojų problemas švietimo įstaigose, kartu pateikiant naujų įžvalgų jaunimo tautinės savivokos ir saviraiškos ugdyme.

Tyrimo tikslas – atsižvelgiant į sudėtingą etninės kultūros situaciją Lietuvos švietimo sistemoje, remiantis Kauno ir Vilniaus miestų bendrojo lavinimo administracijos darbuotojų ir mokytojų patirtimi, ištirti etninės kultūros ugdymo situaciją mokyklose. Tuo remiantis nustatyti etninės kultūros specialistų (kvalifikuotų etninės kultūros pedagogų) poreikį ir reikšmę Lietuvos mokyklų ugdymo procese.

Tyrimo uždaviniai:

- Aptarti etninės kultūros ugdymo situaciją švietimo politikoje;
- Apibrėžti etninės kultūros specialisto pareigybę, nustatant funkcijas ir kategorijas;
- Įvertinti Kauno ir Vilniaus miestų bendrojo lavinimo mokyklose taikomus etninės kultūros ugdymo modelius;

- Apklausti mokyklų mokytojus ir administracijos darbuotojus identifikuojant formaliojo ir neformaliojo etninės kultūros ugdymo situaciją, problemas, reikmes;
- Nustatyti etninės kultūros specialistų (kvalifikuotų etninės kultūros mokytojų, etninės kultūros būrelio vadovų ir ekspertų-konsultantų) galimybes ir poreikį;
- Suformuluoti rekomendacijas dėl etninės kultūros specialistų poreikio pagrindimo.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros šaltinių ir dokumentų turinio analizė, kiekybinio tyrimo metodas – apklausa raštu (anketinė apklausa), kokybinio tyrimo metodas – apklausa žodžiu (pusiau struktūrizuotas, giluminis interviu), gautų duomenų turinio lyginamoji analizė.

Tyrimų metu gauti kiekybiniai duomenys buvo apdoroti Microsoft Office Excel 2007 programa. Kokybinio tyrimo duomenys analizuojami turinio analizės metodu.

Tyrimo imtis, organizavimas ir eiga. Šis tyrimas buvo vykdomas 2017 m. birželio ir rugsėjo mėnesiais dviejuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose – Kaune ir Vilniuje. Tyrime dalyvavo Kauno 1 jaunimo mokykla, 1 pagrindinė mokykla, 6 mokyklos-daugiafunkciniai centrai, 13 progimnazijų ir 19 gimnazijų, kuriose vykdomos ugdymo programos lietuvių k. bei Vilniaus 8 pagrindinės mokyklos ir 15 gimnazijų, kuriose taip pat ugdymo programos vykdomos lietuvių k. Iš viso apklausti 205 respondentai (112 Kauno pagrindinių mokyklų, progimnazijų ir gimnazijų mokytojų bei 48 minėtų mokyklų tipų administracijos darbuotojai; 35 Vilniaus progimnazijų mokytojų ir 10 administracijos darbuotojų). Atkreiptinas dėmesys, jog Etninės kultūros globos tarybos užsakymu pasirinktos Vilniaus mokyklos laikytinos kontroline grupe; išvardintos Kauno mokyklos – tyrimo pagrindu. Mokyklos administracijos darbuotojų atveju taikyta kriterinė atranka, o pasitelkus sniego gniūžtės atranką – tyrimui pasirinkti mokytojai, dirbantys 5-10 klasėse ir I-IV gimnazijų klasėse. Kiekybinio tyrimo atveju apklausoje dalyvavo 205 respondentai (160 – iš Kauno miesto įvairių tipų bendrojo lavinimo mokyklų (išskyrus pradines, suaugusiųjų ir specialiąsias); 45 – iš Vilniaus miesto pagrindinių mokyklų ir gimnazijų). Kokybinio tyrimo atveju apklausta 15 respondentų, kurių daugumą sudarė Kauno miesto mokyklų administracijos darbuotojai. Visi respondentai tyrime dalyvavo laisvanoriškai, atliekant apklausą laikytasi visų tyrimo etikos principų.

Rengiant etninės kultūros specialistų poreikio Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose analizę, bei sprendžiant, kaip turi būti formuojamos viešosios politikos nuostatos dėl specialistų kompetencijų poreikio prognozavimo ir tenkinimo, labai svarbu atsižvelgti į užsakovo (Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos), tikslinės grupės (bendrojo lavinimo mokyklų bendruomenės) ir Lietuvos visuomenės

poreikius. Siekiant išsamiau apžvelgti situaciją ir tiksliau nustatyti etninės kultūros specialistų poreikio prognozes, būtinas skirtingų prognozavimo metodų (ekonometrinis modeliavimas, darbdavių apklausa, ekspertinės nuomonės ir kt.) tarpusavio derinimas. Specialistų poreikio prognozavimas turėtų būti realizuojamas didesnę dėmesį skiriant esamos situacijos analizei, strategijoms ir vykdomoms reformoms. Tikslinga atsižvelgti į rinkos pasiūlos ir paklausos kontekstą (UAB BGI Consulting, 2010: 7-8).

Šiomis dienomis etninės kultūros specialistai-pedagogai nėra rengiami Lietuvos aukštosiose mokyklose, o dabartinių etninės kultūros specialistų kompetencijos neatitinka Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų reikalavimų, todėl analizuoti etninės kultūros specialistų pasiūlą yra labai sudėtinga. Dėl šios priežasties savo tyrimui pasirinkome etninės kultūros specialisto paklausos kontekstą. Kaip minėjome anksčiau, siekiant kuo tiksliau nustatyti etninės kultūros specialistų poreikį moksleivių ugdymo įstaigose būtinas visapusiškas tyrimas apimantis švietimo politikos analizę, įstatymus rengiančios institucijos ekspertų vertinimo analizę, darbdavių apklausą, visuomenės požiūrio analizę ir kt. Norint atlikti tokį išsamų tyrimą reikalinga įvairių institucijų nuoseklus ir ilgalaikis bendradarbiavimas. Šis (mūsų) tyrimas yra vienas iš pirmųjų žingsnių siekiant nustatyti etninės kultūros specialisto poreikį švietimo sistemoje. Dėl tyrimo užsakovo nubrėžtos mažos apimties pasirinkta bendrojo lavinimo mokyklų bendruomenės ugdymą vykdančių ir administruojančių grupių darbuotojų apklausa.

Mokyklų administracija pasirinkta todėl, kad šios tikslinės grupės darbuotojai, pagal jų darbo specifiką, tiksliausiai gali įvertinti etninės kultūros specialisto poreikį mokykloje ir nurodyti sąlygines (ne)galimybes jam tenkinti. Formalaus ir neformalaus ugdymo mokytojai, kaip pagrindiniai etninės kultūros ugdymo proceso vykdytojai, pasirinkti siekiant tiksliau įvertinti dabartinę etninės kultūros ugdymo situaciją, jos privalumus ir trūkumus.

II. ETNINĖS KULTŪROS UGDYMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖS AKTUOSE

Lietuvai atgavus nepriklausomybę etninės kultūros įtraukimas į mokinių ugdymo sistemą buvo savaime suprantamas mokyklų prioritetas. Kaip pastebėjo I. Trinkūnienė, „Tam buvo tinkamos prielaidos – mokyklos galėjo savo nuožiūra koreguoti ugdymo programas, daugelyje Lietuvos mokyklų buvo įvestos etninės kultūros pamokos įvairioms klasėms” (Trinkūnienė (1), 2010: 21). Tačiau, palaiapsniui susidomėjimas etnine kultūra mažėjo, o kartu nyko ir etninės kultūros mokymas

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Kaip pastebi dauguma etnokultūros padėtį švietimo sistemoje tyrinėjusių autorių (Čepienė, 1993, 2009, Kondratienė, 2002, Trinkūnienė, 2010 ir kt.) etninės kultūros puoselėjimui, tautinės savimonės bei vertybinių nuostatų ugdymui, nors ir deklaruojamas nemažas politinis dėmesys, iki šiol yra neadekvatus susidariusiai situacijai. Dėl šios priežasties vis dar susiduriama su tomis pačiomis, jau ne vieno autoriaus išvardintomis, problemomis: netinkamu visuomenės požiūriu, nepakankama švietimo politika, akivaizdžiu finansavimo stygiumi.

Atkūriant nepriklausomybę vyko aktyvus etninės kultūros integravimas į švietimo sistemą. Pradžioje šio proceso niekas nereglementavo, todėl mokyklos galėjo laisvai ir greitai reaguoti į susidariusį etninės kultūros ugdymo poreikį. 1988 m. buvo parengta ir pristatyta „Tautinė mokyklos koncepcija“. Tam, kad etninės kultūros ugdymas įgautų teisinį pagrindą, skubiai reikėjo priiminti reglamentuojančius ir saugojančius šią veiklą įstatymus.

Kaip mini Virginija Kondratienė „Etninę kultūrą pakylėjus į valstybinį lygmenį, jai suteikus teisinį pagrindą, buvo realizuota dar 1990 m. pirmajame Kultūros kongrese prof. habil. dr. Norberto Vėliaus iškelta mintis, jog reikia sukurti teisinę bazę lietuvių etninės kultūros valstybinei globai užtikrinti“ (Kondratienė, V. 2002). O reglamentuojant etninės kultūros ugdymo integravimą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose 1993 m. „Lietuvos švietimo reformos gairėse“ buvo pasiūlyta etninės kultūros ugdymą spręsti per formalųjį ir neformalųjį ugdymą. (Čepienė, 1993).

Vadovaujantis UNESCO Tradicinės kultūros ir folkloro apsaugos rekomendacijomis (1989), Lietuvoje buvo parengtas ir 1999 m. patvirtintas „Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas“, kuriame ypatingas dėmesys skiriamas etninės kultūros perteikimui ir puoselėjimui formaliojo ir neformaliojo švietimo sistemoje¹.

¹ Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas (1999-10-01 Valstybės žinios, Nr. 82). 9 straipsnis. Etninės kultūros ugdymas:

1. Švietimo ir mokslo ministerija bei jos valdymo sričiai priskirtos institucijos, norėdamos užtikrinti etninės kultūros perteikimą ir puoselėjimą formaliojo ir neformaliojo švietimo sistemoje:

- 1) integruoja etninę kultūrą į visų tipų ir pakopų švietimo įstaigų ugdymo programas;
- 2) sukuria sąlygas etninės kultūros kursui bendrojo lavinimo mokyklose įvesti;
- 3) skatina įvairiapusę etninės kultūros veiklą papildomo ugdymo srityje;
- 4) ugdo etninės kalbos savitumą švietimo įstaigose, užtikrina etnografinių regionų savitumo bei vietos tradicijų pažinimą;
- 5) įteisina jau esamas ir, jeigu reikia, steigia naujas specializuotas etninės kultūros švietimo įstaigas ar jų padalinius;
- 6) užtikrina etninės kultūros pedagogų, specialistų rengimą, rūpinasi jų kvalifikacijos kėlimu;
- 7) remia etninės kultūros mokymo priemonių leidybą;
- 8) integruoja etninę kultūrą į įvairių sričių specialistų, susijusių su etninės kultūros plėtra (kultūros darbuotojų, pedagogų, menininkų, architektų, modeliotojų, tekstilininkų, amatininkų, maisto pramonės darbuotojų, žemės ūkio specialistų, gamtosaugininkų, sportininkų ir kt.), rengimo aukštosiose, aukštesniosiose ir profesinėse mokyklose programas.

Svarbu paminėti, kad 2000 m. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo planuose etninės kultūros mokymas įteisintas kaip pasirenkamasis dalykas. Švietimo ir mokslo ministerijoje patvirtinta ir išleista I. Čepienės parengta *Etninės kultūros pagrindų programa*. (Čepienė, 2009). Šioje programoje pabrėžta, kad etninė kultūra nėra statiška tradicija, todėl būtina skatinti kūrybinį tradicijų tęstinumą.

2008 m. buvo patvirtintas *Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje strategijos projektas*. Jame nurodomi lietuvių etninės kultūros ugdymo politiką reglamentuojantys dokumentai: *Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įsakymas* (Žin., 1999, Nr. 82-2414); *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas* (Žin., 2003, Nr. 63-2853); *Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programa* (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, Žin., 2005, Nr. 12-391) bei ilgalaikė *Pilietinio ir patriotinio ugdymo programa* (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas, Žin., 2006, Nr. 102-3939), *Etninės kultūros ugdymo strategija* (2008).

Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje strategiją galima įvardinti, kaip bendros valstybinės švietimo strategijos dalį, kuri sudarė pagrindą etninės kultūros ugdymui bendrojo lavinimo mokyklose. Vadovaujantis šios strategijos turiniu rekomenduojama etninės kultūros pagrindus integruoti į bendrąjį ugdymą: pradinėse klasėse integruojant su kitais mokomaisiais dalykais, o pagrindinio ir vidurinio ugdymo programose siūloma kaip pasirenkamąjį dalyką (modulį) (*Etninės kultūros ugdymo strategija*, 2008). O 2011 m. „Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme“ atskiriamos tautinė ir etninė kultūros (Žin., 2011, Nr. 38-1804).

2012 m. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu patvirtintos naujausios etninę kultūrą reglamentuojančios programos: *Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendroji programa* ir *Vidurinio ugdymo etninės kultūros bendroji programa* (Žin., 2012, Nr. 46-2252). Nuo 2012 m. etninės kultūros ugdymo turinys visose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose turėjo „apimti visas su mokinių veikla susijusias formaliojo ir neformaliojo švietimo sritis: a) etninės kultūros dalyko ar modulio mokymą; b) etninės kultūros integravimą į kitų mokomųjų dalykų turinį; c) gyvosios tradicijos etninės kultūros renginius (kalendorines ir kitas šventes, vakarones, išvykas,

2. Švietimo ir mokslo ministerija kartu su savivaldybėmis sudaro sąlygas pasitelkti etninės kultūros subjektus (liaudies meistrus, muzikantus, dainininkus ir kt.) etninės kultūros ugdymo ir studijų tikslams.

žygius ir kita; d) neformalųjį švietimą etninės kultūros kolektyvuose (folkloro ansambliuose, klubuose, amatų būreliuose ir kita ar neformaliojo švietimo mokyklose)“ (Žin, 2012, Nr. 46-2252).

Kaip pastebi Nerijus Brazauskas, aptartos programos yra pasirinkamos, o ši padėtis suponuoja tai, kad etninė kultūra yra sudėtinė bendrosios kultūros dalis, kuriai nėra teikiamas išskirtinis statusas. Kai institucija ir asmuo gali pats nuspręsti, ar etninės kultūros ugdymas jam asmeniškai vertingas, jis nėra strateginė Lietuvos švietimo sistemos dalis (Brazauskas 2010: 13).

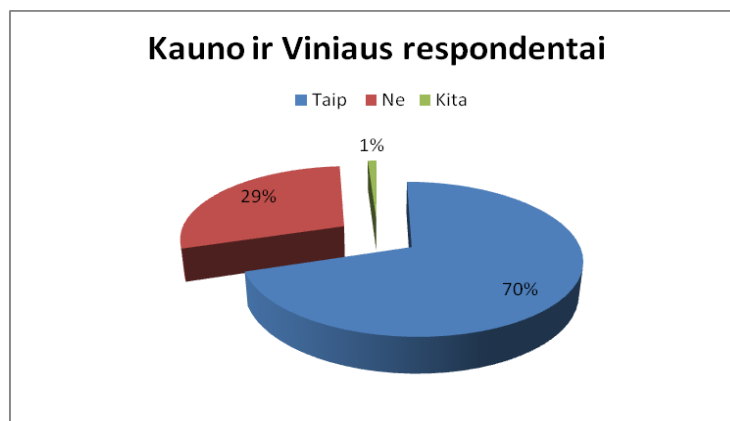
Nepriklausomybės atgavimo metu vyravusio „euforiško“ susidomėjimo etnine kultūra ir su tuo susijusio poreikio bendrojo lavinimo mokyklų ugdymo sistemoje kardinalų pokyčių interviu metu akcentavo ir respondentai:

„Atgimimo laikais (1988-89 m.) mūsų mokykla pasirinko humanitarinio etnokultūros profilio pagrindą. Etninė kultūra buvo įtraukta į mokymo planus, o mokyklos veikla buvo grindžiama „Tautinės mokyklos koncepcija“. Tačiau, gana greitai privalomas etninės kultūros ugdymas pakeičiamas pasirenkamu. O šiuo metu, kuomet etninės kultūros prestižas smarkiai smukęs ir mokiniai jau seniai nebesirenka šios pamokos, mokykla perėjo prie integralaus modelio. Mokytojai, kiek kas ir kaip sugeba, etninę kultūrą integruoja į mokomuosius dalykus“.

Pateiktas pavyzdys atskleidžia dabartinę etnokultūros mokymo bendrojo lavinimo mokyklose būklę ir iliustruoja 30 metų etninės kultūros ugdymo raidą, kuri paraleliai susijusi su Lietuvos švietimo politikos įstatymais.

III. ETNINĖS KULTŪROS SPECIALISTO PAREIGYBĖS APIBRĖŽTIS

Nepaslanki švietimo politika nepilnai atitinka dabartinius etninės kultūros ugdymo poreikius. Norint pagerinti situaciją būtinas naujas požiūris: reikalingi jauni, gebantys kitaip pažvelgti į etninės kultūros ugdymą, entuziastai – etninės kultūros specialistai. Kuriantys naujas etninės kultūros ugdymo strategijas ir savo pavyzdžiu galintys paskatinti mokinių susidomėjimą, meilę ir poreikį išsaugoti tradicinę kultūrą ateities kartoms. Šią mintį patvirtina ir tyrimo duomenys.

1 pav. Etninės kultūros specialisto poreikis Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

Tiek Vilniaus, tiek ir Kauno bendrojo lavinimo mokyklų administracija ir mokytojai pabrėžė, kad jiems trūksta aktyvaus etninės kultūros specialisto, gebančio dirbti įvairiose formalaus ir neformalaus mokinių ugdymo srityse ir inovatyviais metodais bei savo charizma paskatinti mokinių susidomėjimą etnine kultūra.

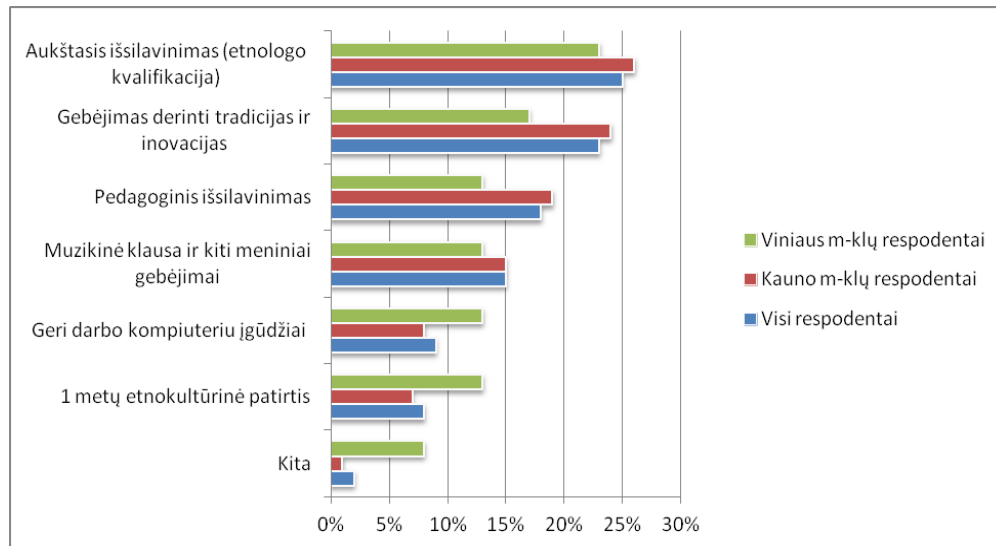
Etninės kultūros specialisto apibrėžtis yra tarsi savaime suprantama, tačiau, analizuojant ją bendrojo lavinimo mokyklų kontekste, kelia nemažai problemų. Etninės kultūros specialistas, glaudžiai susietas su Lietuvos kultūra, privalo turėti kultūros darbuotojo kompetencijas² bei atitikti specifinius darbo vietos pareigybinius reikalavimus. Bendrojo lavinimo ugdymo nuostatuose etninės kultūros specialisto pareigybė nėra numatyta, todėl kokias kompetencijas turėtų turėti ir kokias funkcijas privalėtų atlikti šios srities specialistas lieka neaišku.

Etninės kultūros specialistui, dirbančiam mokyklose, kultūros darbuotojo kompetencijų nepakanka. Pedagoginio darbo specifika suponuoja papildomus pareigybinius reikalavimus. Mokykloms formalaus ir neformalaus ugdymo procesuose reikalingą etninės kultūros specialistą galėtume apibrėžti kaip asmenį, įgijusi aukštąjį universitetinį arba jam prilygstantį išsilavinimą, pedagogo kvalifikaciją ir turintį etninės kultūros specialųjį parengimą. Remiantis 2014 m. Švietimo ir mokslo ministro įsakymu „Dėl reikalavimų mokytojų kvalifikacijai aprašo patvirtinimo“ (TAR, 2014, Nr. 11394), tikslinga įvesti etninės kultūros pedagogo pareigybę. Tada etninės kultūros

² „**Kultūros darbuotojas** – asmuo, įgijęs kurią nors kultūros, meno ir informacijos srities kvalifikaciją (bibliotekininko, muziejininko, choreografo, režisieriaus, kultūros vadybininko ar kita) arba dirbantis kultūros, meno ir kūrybinių industrijų srityje“ (Žin., 2013, Nr. 41-2019).

pedagogas būtų asmuo, turintis aukštąjį universitetinį ar jam prilygintą išsilavinimą ir įgijęs etninės kultūros pedagogo kvalifikaciją.

Tyrimo metu bendrojo lavinimo mokyklų administracijos darbuotojų buvo paprašyta nurodyti geriausiai etninės kultūros specialistą apibrėžiančius pareigybinius kriterijus (respondentams buvo rekomenduojama pasiūlyti ir savo variantą).

2 pav. Etninės kultūros specialistą brėžiančių kriterijų pasiskirstymas pagal darbo specifiką.

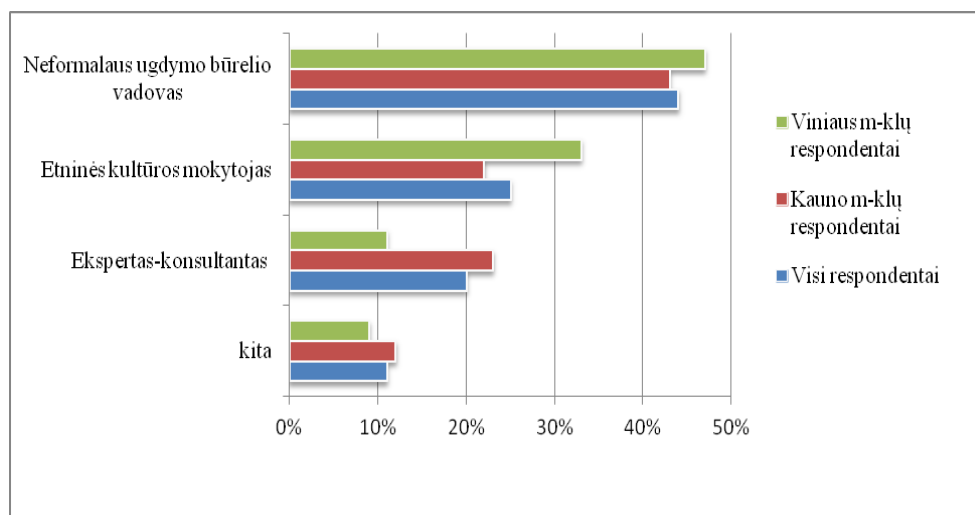
Tyrimas parodė, kad pagrindiniai kriterijai pagal kuriuos mokyklos administracija rinktųsi reikalingą etninės kultūros specialistą yra: aukštasis išsilavinimas (etnologo ar atitinkama kvalifikacija), pedagoginis išsilavinimas ir gebėjimas kvalifikuotai derinti tradicijas ir inovacijas. Šie reikalavimai, respondentų manymu, įvedus pareigybę į mokyklos ugdymo struktūrą turėtų būti įtraukti į etninės kultūros specialisto pareigybės specialiuosius reikalavimus.

Be pagrindinių pareigybinių reikalavimų, pageidautina muzikinė klausa ir kiti meniniai gebėjimai; geri darbo kompiuteriu įgūdžiai ir etnokultūrinė patirtis. Respondentų nuomone, šios savybės būtų tik papildoma motyvacija priimant specialistą į darbą. Prie kitų pageidavimų paminėta ir renginių organizavimo patirtis bei, interviu metu, išryškėjęs asmeninės charizmos poreikis.

Kaip matome grafike (2 pav.), šiek tiek skiriasi Vilniaus ir Kauno respondentų išsakytos nuomonės. Vilniuje – muzikinė klausa, geri darbo kompiuteriu įgūdžiai ir etnokultūrinė patirtis, respondentų nuomone, pageidautini taip pat, kaip ir pedagoginis išsilavinimas.

Tyrimo metu *Etninės kultūros specialisto* definicija respondentų buvo subjektyviai interpretuojama ir priimama kaip dar viena pareigybė, kurios paskirtis ir privalumai labai abejotini ir

reikalaujantys papildomų finansinių išteklių. Kuomet analizuojama pareigybė nėra iki galo apibrėžta, tirti etninės kultūros specialisto poreikį bendrojo lavinimo mokyklose yra pakankamai sudėtinga. Todėl siekiant išsiaiškinti kaip etninės kultūros specialistas suvokiamas mokyklos erdvėje, respondentams buvo pateiktas klausimas apie šios specialybės pageidautinas pareigas. Išskirtos trys pagrindinės kategorijos: etninės kultūros mokytojas; neformalaus ugdymo būrelio vadovas; ekspertas-konsultantas. Be pagrindinių kategorijų paminėta ir neformalaus švietimo vadovo (pavadootojo) etniniai kultūrai pareigybė.

3 pav. Etninės kultūros specialisto kategorijos ir jų poreikis Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

Apibendrinus duomenis matome, kad visos etninės kultūros specialisto kategorijos suvokiamos kaip reikšmingos mokinių tapatybės ugdymo dalys, tačiau jų poreikis dabartinėje mokymosi sistemoje yra skirtingas. Kauno ir Vilniaus mokyklų darbuotojai, kaip pagrindinę kategoriją, nurodo neformalaus ugdymo būrelio vadovą. Tokiu būdu pabrėždami neformalaus ugdymo svarbą bendrojo lavinimo mokyklose ugdant jaunąją kartą ir šios kategorijos specialistų poreikį. Tiriamų miestų respondentų požiūris į kitas dvi kategorijas kiek išskyrė: Kauno respondentai dažniau nurodė etninę kultūros eksperto-konsultanto svarbą, o Vilniaus – kiek didesnę etninės kultūros mokytojo poreikį. Dalis respondentų paminėjo, kad užtenka etninės kultūros integravimo į privalomus mokomuosius dalykus ir įvesti etninės kultūros specialisto pareigybės nereikėtų.

Toliau analizuojant etninės kultūros specialisto poreikį Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose bus tiriama, kaip išskirtos pagrindinės kategorijos koreliuoja formalaus (privalomo ir integralaus) ir neformalaus ugdymo sistemoje.

IV. TINKAMIAUSIO ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO MODELIO PAIEŠKA

Tinkamiausio etninės kultūros ugdymo modelio paieška tęsiasi per visą Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpį. Tai yra pagrindinis klausimas, prie kurio pastoviai sugrįžtama tiriant etninės kultūros ugdymą.

Nuo to, koks etninės kultūros ugdymo modelis bus reglamentuotas švietimo politikos sistemoje, priklausys etninės kultūros specialisto poreikio apibrėžtys: prognozės ir pasiūlymai rengti/nerengti etninės kultūros specialistus bendrojo ugdymo mokykloms. Todėl svarbu įvertinti šių dienų situaciją ir tinkamai nusibrėžti ateities gaires.

Jau steigiamajame Etninės kultūros draugijos (EKD) suvažiavime (1989 m.) pabrėžta būtinybė koncertinį/sceninį folkloro judėjimą perorientuoti į šviečiamąjį darbą. Anketinės apklausos metu 65% EKD suvažiavimo dalyvių tinkamiausiu etninės kultūros mokymo būdu nurodė modelį „kuriame etninė kultūra mokykloje turi būti susieta su visais dėstomais dalykais (integralusis), 30% manė, kad turėtų būti atskiros liaudies dainų, šokių, amatų pamokos (privalomasis), 13%, buvo įsitikinę, kad turėtų būti liaudies meno fakultatyvas (pasirenkamasis)” (Trinkūnienė 1990: 15). Tuo metu integravimas į visus dalykus buvo vertinamas, kaip perspektyvus, bet sunkiai įgyvendinamas projektas ir todėl mokykloms, kaip natūralesnis ir tikresnis kelias, buvo pasiūlytos privalomos etninės kultūros pamokos, kurios vėliau, įtvirtinus liberalios mokyklos koncepciją, buvo pakeisto į integralųjį ir pasirenkamąjį etninės kultūros ugdymą.

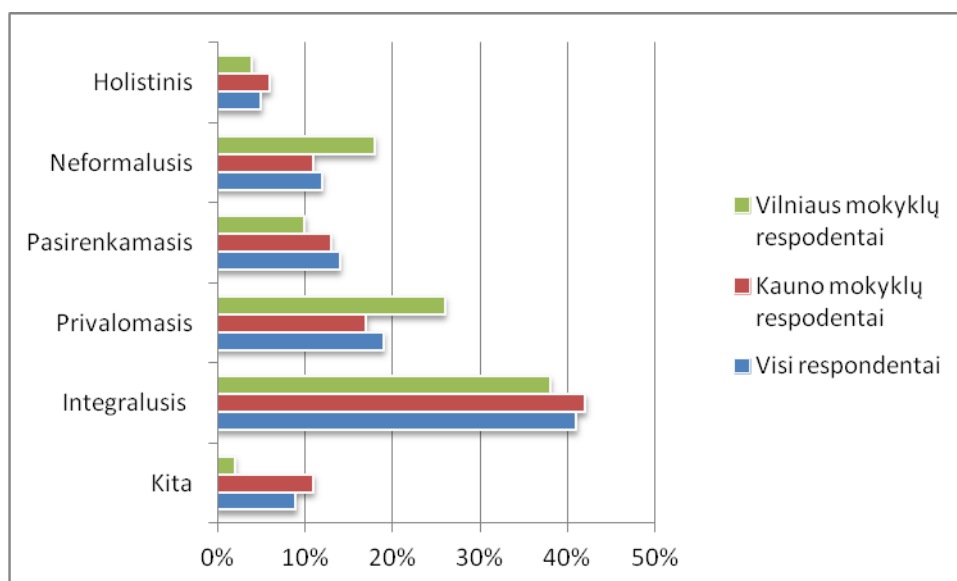
Praėjus 20 metų 2009 m. Trinkūnienės atliktas „Etninė kultūra mokyklose: mokytojų patirties tyrimas” parodė, kad etninės kultūros integravimas į kitus dalykus, nors iš esmės yra sveikintinas, tačiau nepakankamas. Tuo laikotarpiu, kaip pažymėjo autorė, „80% mokytojų-ekspertų rinkosi privalomąjį modelį, akcentuodami būtinybę nepertraukiamai perteikti etninę kultūrą visą mokymosi mokykloje laiką ir sieti etninės kultūros perteikimą privalomose pamokose su jos pritaikymu mokyklos gyvenime arba neformaliu ugdymu – šventėmis, vakaronėmis, žygiais ir kitais gyvosios etninės kultūros renginiais” ir atmetė pasirenkamojo ugdymo modelį, abejodami mokinių savanorišku pasirinkimu³ (Trinkūnienė 2010 (1): 22).

Siekdami įvertinti šių dienų etninės kultūros ugdymo sistemos bendrojo lavinimo mokyklose veiksnumą bei etninės kultūros specialistų poreikį joje 2017 metais atlikome tyrimą.

³ Autorė į bendrą vertinimo skalę neįtraukė integralaus modelio.

Vienas iš uždavinių buvo išsiaiškinti mokyklos administracijos ir mokytojų požiūrį į 2012 m. patvirtintose *pagrindinio ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrosiose programose* (Valstybės žinios, 2012, Nr. 46-2252) nurodomus (pasirenkamasis etninės kultūros dalykas; programos integravimas į visus dalykus; etninės kultūros įgyvendinimas neformaliojo švietimo srityje) ir į programas neįtrauktus, bet ankstesnių tyrimų išskirtus (privalomas etninės kultūros pamokos ir holistinis (apjungiantį formalųjį ir neformalųjį mokinių ugdymą) etninės kultūros ugdymo modelius.

Respondentų buvo prašoma pasirinkti, jų manymu, tinkamiausią modelį ir pagrįsti pateiktą nuomonę. Nesutikęs su esamais modeliais, respondentų buvo paprašyta pasiūlyti savo variantą.

4 pav. Tinkamiausias etninės kultūros ugdymo modelis Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje.

Skirtingai, nei ankstesniais metais atliktuose tyrimuose, apklausai buvo pasirinkta ne etninės kultūros specialistų-ekspertų respondentų grupė, bet visa, už mokinių ugdymą atsakinga bendrojo lavinimo mokyklų bendruomenė (administracija bei formalaus ir neformalaus ugdymo mokytojai). Tokiu būdu gauti rezultatai parodė ne tik tikslią, etninės kultūros gilesnėmis žiniomis bei praktika pagrįsta nuomonę, bet ir atskleidė bendrą situaciją Lietuvos mokyklose.

Integralusis etninės kultūros modelis, kaip tinkamiausias (41% visų respondentų) dabartinėje švietimo sistemoje, nurodytas Vilniaus ir Kauno administracijos ir mokytojų. Tikėtina, kad 2012 m. patvirtintus *pagrindinio ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrąsias programas* (Valstybės žinios, 2012, Nr. 46-2252) etninės kultūros integravimas į dalykus įgavo aiškiasnes formas ir tapo patrauklesnis. Kaip nurodė respondentai, etninės kultūros integravimo į mokomuosius dalykus pilnai

pakanka. Integralusis modelis, respondentų manymu, „gali suvienyti mokytojus bendram tikslui, per visas pamokas mokiniams suteikti įvairaus pobūdžio etnines žinias”. Tačiau pažymimos ir tam tikros šio modelio problemos: paviršutiniškumas, kompetencijų stoka, laisvė (ne)vykdyti rekomendacijų: „programose yra rašoma apie etninės kultūros integravimą, tuo rūpinasi savivaldybės švietimo skyrius, tačiau mokykloms yra palikta integracijos laisvė. Tai priklauso nuo jų - integruos jos ar ne”.

Siekiant giluminio ir visuotino etninės kultūros ugdymo rezultato, kaip tinkamiausias tam modelis nurodomos privalomos etninės kultūros pamokos. Tačiau per didelis mokinių krūvis ir mažas finansavimas apsunkina šio modelio įgyvendinimo galimybes.

Privalomojo etninės kultūros modelio poreikis neatitiko Inijos Trinkūnienės 2010 m. atlikto tyrimo specialistų-ekspertų prioritetinio pasirinkimo (Trinkūnienė (1), 2010). Tik 19 proc. mūsų tyrimo respondentų, kaip tinkamiausią šių dienų etninės kultūros ugdymo būdą nurodė šį modelį. Pasirinkimo priežastys, kaip ir visų anksčiau atliktų tyrimų metu, buvo nurodomos panašios: „labai svarbu, kad jaunoji karta įgytų etninės kultūros pagrindus ir išsiugdytų tradicines etikos ir estetikos vertybes; veiktų kaip vieninga sistema; ugdymas būtų nuoseklus ir paveikus”. Pastebėta, kad Kauno miesto (17 proc.) respondentai privalomąjį etninės kultūros ugdymą rinkosi kiek rečiau, nei Vilniaus (26 proc.).

Pagal 2009 m. tyrimus, pasirenkamasis etninės kultūros modelis buvo vertinamas, kaip netinkamas, tuo tarpu 2017 m. apklausos duomenys pasirenkamąjį modelį reabilitavo. Pasirenkamąjį etninės kultūros ugdymo principą, kaip tinkamiausią nurodė net 14 proc. respondentų. Pagrindinė priežastis tokio pasirinkimo yra demokratinis principas - laisvė rinktis. Pasak respondentus, „vaikams turėtų būti leista pasirinkti kokioje sau priimtinoje veikloje jie norėtų dalyvauti. Gal vieniems priimtinesnė meninė, kūrybinė veikla, kitiems šokis ar liaudiška muzika, tai turėtų būti savanoriškas pasirinkimas”.

Šis argumentas yra pakankamai kategoriškas, tačiau tiriamoje aplinkoje yra silpnas ir tikrai nepagrindinis. Įvairūs etninės kultūros tyrimai rodo, kad dėl mažo mokinių susidomėjimo etnine kultūra, privalomos pamokos iš bendrojo ugdymo jau beveik išstumtos. Ir tam, kad jos vėl atsirastų, reiktų stipriai pakeisti etninės kultūros padėtį Lietuvos visuomenėje, politikoje, švietimo sistemoje ir kiekvieno iš mūsų mąstysenoje.

Neformalų ugdymą, kaip tinkamiausią modelį, nurodė 12 proc. respondentų: Vilniuje (18 proc.) kiek daugiau nei Kaune (11 proc.). Kaip pastebi mokyklos administracija: „neformaliojo ugdymo

veiklas pasirenka mokiniai, turintys motyvaciją gilintis į etninės kultūros turinį”. „Mokiniai noriai renkasi neformalias veiklas”. Tyrimo metu pastebėta, kad etninės kultūros ugdymo sistemoje neformalusis ugdymas buvo labiausiai paveikus etnokultūris mokinių ugdymo būdas. Nors aptariamas grafikas (4 pav.) to ir nerodo, tolesnis tyrimas atskleidžia, kad neformalusis etninės kultūros ugdymas yra labai svarbi etninės kultūros ugdymo dalis.

Holistinį modelį pasirinko palyginus nedidelis procentas (5 proc.) mokyklos darbuotojų. Visapusiškumą kiekvienas žmogus mato kitaip, todėl nekonkreči *holizmo* sąvoka kelia abejonių. Tai, kad neformalųjį ugdymą reiktų jungti su formalioju ugdymu, pažymėjo dauguma respondentų. Formaliojo ugdymo modeliai etninės kultūros švietimo sistemoje nepastovūs, dėl jų pasirinkimo vyksta nuolatinės diskusijos, keičiasi požiūris į esminius etninės kultūros ugdymo aspektus. Todėl, koks turėtų būti holistinis modelis nėra iki galo aišku. Kaip pastebi respondantai: „*ne visos mokyklos turi galimybių įsisavinti naujas žinias ir įgyvendinti visapusišką etninės kultūros ugdymą, lieka tik „nuolatinė integracija”*”.

Pritartume Inijos Trinkūnienė išskirtam trečiajam modeliui, kur „privaloma etnines kultūros pamoką I-12 klasėms, lydi gyvosios etnines kultūros renginiai, folkloro ansambliai/klubas/būrelis” (Trinkūnienė 2010/4: 22). Tačiau šiuo metu šį modelį įgyvendinti nėra galimybių.

Daiva Vyčnienė 2010 m. aptardama Etninės kultūros ugdymo tikslo, modelio ir turinio nustatymus, panaudojant etninės kultūros ugdytojų, specialistų ir mokslininkų patirtį išskiria pagrindines, aktualias ir šiandien, etninės kultūros ugdymo modelio problemas ir galimybes:

- „Šiandieninė mokykla dar neturi bendros (kartu – ir etninės kultūros) ugdymo filosofijos;
- dabartinė etninės kultūros integravimo į ugdymo turinį situacija netenkina;
- nėra etninės kultūros ugdymo sistemos, vientisumo ir perimamumo;
- etninės kultūros ugdymo procese būtina teorijos ir praktikos pusiausvyra (vargu, ar įmanoma ugdytiniams suteikti teorinių žinių ir praktinių įgūdžių tik per 1 pamoką);
- siekiamybė – atskiros etninės kultūros (pasirenkamos arba privalomos) pamokos ir popamokinis ugdymas;
- aktyviai įtraukiant etninę kultūrą į ugdymo procesą, būtinas pereinamasis laikotarpis (patikrinant, kaip vykdoma integracija, kaip veikia kitos EK ugdymo formos);
- vizija – etninės kultūros dalykas – privalomas, nuosekliai pradedamas diegti (po kelerių metų) nuo 5 klasės, kasmet prijungiant vis po naują klasę“ (Vyčnienė, 2010).

Šios D. Vyčinienės nubrėžtos gairės bus aktualios toliau analizuojant etninės kultūros situaciją mokyklose ir nustatant etninės kultūros specialisto pareigybės poreikį.

Apibendrinant skyrių pateikiame labai tikslų respondentų pastebėjimą:

„Visose mokyklos veiklos srityse turėtų būti etninės kultūros atspindys, šiuolaikiškas, pasiekiantis vaikų širdis ir protus, ne prievartinis, viliojantis”.

V. FORMALUSIS UGDYMAS. ETNINĖS KULTŪROS SPECIALISTO POREIKIO PERSPEKTYVOS

Tyrimas parodė, kad dauguma Kauno ir Vilniaus miestų mokyklų etninės kultūros ugdymui taiko mokymo modelį, kuriame etninė kultūra integruota į visus dalykus ir į daugelį mokyklos gyvenimo sričių, kai aktualios etninės kultūros temos nagrinėjamos ne tik per dalykų pamokas, bet ir neformaliojo švietimo metu, mokyklos bendruomeniniame gyvenime. Pavyzdžiui, mokykloje įgyvendinant pasirinktą sustiprinto etnokultūrinio ugdymo kryptį ar tam tikrą projektinę veiklą.

Šiame skyriuje atskirai nagrinėsime integraliojo ir pasirenkamojo modelio privalumus ir trūkumus bei nubrėšime etninės kultūros specialisto poreikio gaires.

1. ETNINĖS KULTŪROS SPECIALISTO POREIKIS INTEGRALIOJO ETNINĖS KULTŪROS MODELIO PERSPEKTYVOJE.

2012 metų pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos V skyriaus 14 punkte nurodoma, kad „etninė kultūra dėl savo visa apimančio pobūdžio pasižymi išskirtiniu integralumu, todėl svarbu išnaudoti visas tarp dalykinės integracijos galimybes. Savo turiniu, tikslais ir uždaviniais, gebėjimų ugdymui(si) skirtomis veiklomis etninė kultūra daugiau ar mažiau siejasi su visais mokomaisiais dalykais” (Žin., 2012, Nr. 46-2252). Tam pritaria ir tyrimo respondentai, jų nuomone, *„etninė kultūra yra integrali disciplina. Ji apima beveik visus dalykus mokykloje ir turi būti, pagal galimybes, integruojama”.*

Tačiau ši, tokia patogi integracijai etninės kultūros savybė nėra tokia paprasta. Etnokultūrinis ugdymas integruojant jį į visus mokomuosius dalykus galėtų veikti kaip vieninga sistema apimti įvairias temines sritis, tačiau jos išskaidymas arba dezintegracija (Urbanavičienė, 2010) padaro

meškos paslauga. Etninės kultūros ugdymas pasimeta tarp (daug svarbesnių) dėstomų dalykų ir labai greitai užmiršamas. „*Tautos filosofija, dorinės vertybės, papročiai išdėstomi paviršutiniškai ir neranda atgarsio mokinio širdyse*”.

2010 m. Kauno tautinės kultūros centre vykusios diskusijos „Etninės kultūros ugdymo tikslo, modelio ir turinio nustatymas, panaudojant etninės kultūros ugdytojų, specialistų ir mokslininkų patirtį“ metu Daiva Vyčiniene pranešime, aptardama etninės kultūros ugdymo modelį, pastebėjo, kad etninės kultūros integravimui į ugdymo turinį trūksta etninės kultūros ugdymo sistemos, vientisumo ir perimamumo; trūksta ir mokytojų kompetencijos (Vyčiniene 2010). Tas pačias problemas išskyrė ir Inija Trinkūnienė (Trinkūnienė, 2010/4: 23-24)

Tyrimo metu, siekėme išsiaiškinti, kaip pasikeitė etninės kultūros integravimo situacija įgyvendinant 2012 m. patvirtintą LR švietimo ir mokslo ministro įsakymą „Dėl pagrindinio ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrųjų programų“ ir kokį vaidmenį integraliojo modelio kontekste galėtų atlikti etninės kultūros specialistas.

Mokyklų administracijos darbuotojams buvo pateikti šie klausimai: ar integralus etninės kultūros modelis sėkmingai įgyvendinamas? ar šiam etninės kultūros ugdymo modeliui pakanka dėstomo dalyko mokytojo kompetencijos?.

Apie 40 proc. administracijos darbuotojų patvirtino, kad jų mokyklose integravimo procesas vyksta sklandžiai. „*Visi mokytojai aukštos kvalifikacijos, susipažinę su etninės kultūros programa*”. „*Vyksta turiningos atviros pamokos, profesionaliai atliekami muzikos kūriniai, nagrinėjama tautodailė mokinių darbuose*”.

Pastebėta, kad sėkmingai įgyvendinamos 2012 m. Programos tose mokyklose, kuriose administracija palaiko etninės kultūros ugdymo idėją ir etninė kultūra integruojama į įvairias formalaus ir neformalaus ugdymo mokyklos veiklas. „*Mokykloje etninė kultūra integruota į kryptingo meninio ugdo turinį. Menų mokytojams - esame parengę kryptingo meninio ugdymo programą su ryškiais etninės kultūros ugdymo elementais. Pavieniams dalykų mokytojams, kurie domisi, keliama kvalifikaciją šioje srityje. Mokiniai, įgyja pakankamus etnokultūros raštingumo pagrindus, ne tik per dailės, technologijų, muzikos, choreografijos, lietuvių k. pamokas, bet ir organizuojant įvairias projektines etnokultūrinės veiklas*”.

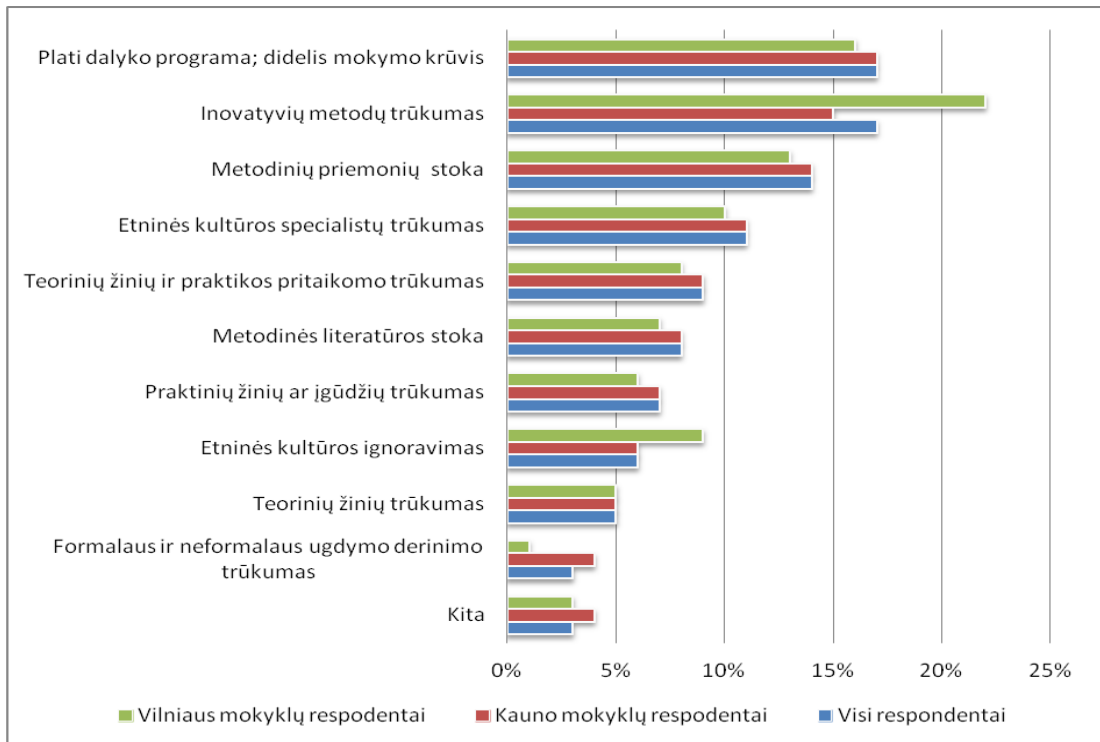
Deklaruojamas pozityvus santykis su etninės kultūros ugdymo integravimu į mokomuosius dalykus, dar nereiškia, kad respondentai šį ugdymo modelį priima, kaip tobulą ir nepakeičiamą. Iškilę

retoriniai klausimai - „kas yra integralus etninės kultūros modelis?“, „kur jis apibrėžtas?“- atskleidė ir pačios sistemos esmines problemas. Šie klausimai, tai ne teiginiai rodantis kad nėra žinomas 2012 m Programų turinys (nors pasitaikė ir tokių atsakymų), bet išsakytas sarkastiškas požiūris parodantis, kad iki dabar etninės kultūros integravimas paliktas mokyklų nuožiūrai ir kiekviena mokykla turi išskirtinai savitą supratimą/nesupratimą kaip reikėtų priimtą Programą įgyvendinti. „Mokymo principas lieka toks pat, bet kuriame dalyke, bet svarbesnis klausimas, ar mokytojas pats turi troškimą puoselėti etninę kultūrą“. „Dauguma mokytojų mano, kad „atimti“ pamokas iš savo dalyko ir skirti etnokultūriniam ugdymui, netikslinga“ – panašių pastebėjimų buvo išsakyta nemažai. Tai atitinka Daivos Vyčinienės nurodytas problemas – nepakankamo sistematiškumo, vientisumo ir perimamumo trūkumą taikant etninės kultūros ugdymo integralųjį modelį.

Tyrimo metu nustatėme, kad kaip ir 2009 m. trūksta ir etninės kultūros ugdymui reikalingos mokytojų kompetencijos: „sistemiškai nerengiami etninės kultūros mokytojai, o ir bakalaурinėse Vilniaus pedagoginio universiteto studijose etninė kultūra dėstoma tik epizodiškai“ (Trinkūnienė 2010). Aptarta situacija sukuria chaotišką (nekontroliuojamą), tik asmenine patirtimi ir iniciatyva paremtą integraciją. Respondentų nuomone, „integruotas pamokas mokytojai veda intuityviai, vedini savo asmeninės patirties. Jeigu norime giliau ir subtiliau perteikti reiškinį – kompetencijos nepakanka“.

Pateiktuose atsakymuose pastebėjome etninės kultūros specialisto poreikį ir galimybes įsitraukti į integralųjį ugdymo modelį. Tačiau tokios pareigybės mokyklos struktūroje nėra. Todėl yra ieškoma įvairių būdų kompensuoti susidariusį trūkumą. Kaip pastebi mokyklos administracija: „Mokykloje integruotos pamokos vedamos pasitelkus tos srities specialistus, vaikus, lankančius folklorą. Pvz.: per lietuvių k. pamokas apie sutartines pasakoja folklorinio būrelio vadovės, dainuoja mokiniai, lankantys "Kaukutį". Pravedant integruotą kūno kultūros pamoką 5-tokams – mokinius tautinių šokių mokino būrelio vadovės“; „kai reikia informacijos, mokytojai kreipiasi į etninės kultūros centrą. Ieško informacijos patys“. Kai kuriose mokyklose pabrėžiama, kad „turime mokytojų gerai išmanančių et. k. ir konsultuojančių kitus mokytojus“.

Siekiant išsiaiškinti integraliojo ugdymo modelio ateities perspektyvas buvo pasidomėta su kokiomis problemomis integruodami etninę kultūrą į dėstomus dalykus susiduria mokytojai.

5 pav. Etninę kultūrą integruojant į mokomuosius dalykus iškilančių problemų dažnumas.

Tyrimas atskleidė, kad pagrindinė etninės kultūros integravimo problema - labai plati mokomojo dalyko programa ir per didelis mokymo krūvis bei (ne)gebėjimas patraukliai, inovatyviai perteikti etninės kultūros klodus ir taip sudominti šiuolaikinius mokinius, iš pirmo žvilgsnio, neįdomia ir praktikoje nepritaikoma medžiaga. Su tuo sietume ir etninės kultūros, kaip pamatinės žmogaus gyvenimo vertybės, ignoravimą, kurį, kaip problemą pabrėžė Vilniaus mokytojai. Akivaizdus ir metodinių priemonių bei literatūros trūkumas.

Paprašyti pateikti rekomendacijas iškilusioms problemoms spręsti, Didžiųjų miestų mokytojai, kaip pagrindinius sprendimo būdus nurodė:

- Etninės kultūros specialisto pareigybės įvedimą į mokinių ugdymo sistemą. Respondentų nuomone, „reiktų rengti etninės kultūros specialistus ir suteikti jiems sąlygas dėstyti mokykloje”.

Pateiktuose atsakymuose minimos visos trys pagrindinės etninės kultūros specialisto kategorijos: „turėtų mokykloje atsirasti etninės kultūros mokytojai”; „reikia parengti pedagogus etninės kultūros specialistus”; „reiktų skirti etato dalį etninės kultūros eksperto-konsultanto pareigybei, pritraukti kuo daugiau jaunų žmonių į neformalaus ugdymo veiklas”.

Paradoksalu tai, kad net 30 proc. mokytojų mano, kad mokykloje „atsiradęs” etninės kultūros specialistas galėtų padėti spręsti susidariusias problemas. Tuo tarpu įvardijant pačias problemas, specialisto trūkumą sudarė tik 11 proc. visų atsakymų. Panašu, kad mokyklose etninės kultūros specialistas labiau suvokiamas ne kaip trūkumas, bet kaip galimas esamų problemų sprendimo būdas.

Pasirinkdami etninės kultūros specialistą, kaip pagrindinį išskylančių problemų sprendimo būdą, respondentai tikisi, kad taip bus galima sumažinti krūvį tenkantį mokytojams ir mokiniams, kurie ir taip į savo dalyką turi integruoti 9 papildomas programas. Be to, specialistas turėdamas reikiamas kompetencijas, gali giliau ir patraukliau išdėstyti medžiagą ir taip sudominti mokinius.

- Antrasis respondentų išskirtas integravimo problemų sprendimo būdas (25 proc. nurodytų atsakymų) – trūkstamos metodinės priemonės inovatyvus parengimas. *„Mokykla turėtų turėti metodinės medžiagos (gal būt vadovėlių) apie etninės kultūros pagrindus, kad medžiaga būtų susisteminta, paruošta specialistų, tai kas reikalinga išdėstyti vaikams, kad mokytojui nereikėtų rankioti informacijos iš įvairių šaltinių”.* Jų nuomone, ŠMM turėtų peržiūrėti ugdomųjų dalykų programas, ir parengti įdomesnę, inovatyviais metodais pagrįstą metodiką.

Vertinant pateiktus atsakymus kyla klausimas: ar mokytojai yra supažindinti su 2012 m. pagrindinio ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrosiomis programomis. Ar yra skaitę, nurodytą literatūrą. Panašu, kad tarp ŠMM ir mokyklų trūksta komunikacijos, o patvirtintos Programos įgyvendinamo ne visose mokyklose.

Inovatyvių metodų perteikti etninę kultūrą jaunajai kartai trūkumas, Vilniaus m. respondentų nurodytas kaip didžiausia problema, parodo ir akivaizdų negatyvų moksleivių (kaip ir visos visuomenės) požiūrį į etninę kultūrą, laikant ją atgyvenusiu rudimentu. Todėl norint sudominti moksleivius, būtina etninę kultūrą pristatyti, kaip gyvą tradiciją, kuri šiuolaikiniame pasaulyje adaptuojasi ir atranda savas raiškos nišas.

Kalbėdami apie inovatyvumą turime nepamiršti ir šiuolaikinių ugdymo priemonių. *„Reikėtų klasės, kurioje galima būtų turėti vaizdo-garso aparatūrą, projektorių, kad būtų galima įdomiau pateikti informaciją”.*

Šis integravimo problemų sprendimų būdas netiesiogiai nurodo ir jauno perspektyvaus etninės kultūros specialisto poreikį. Turinčio nemažą etnologinių žinių bagažą, bei gebančio moderniai ir patraukliai jas interpretuoti.

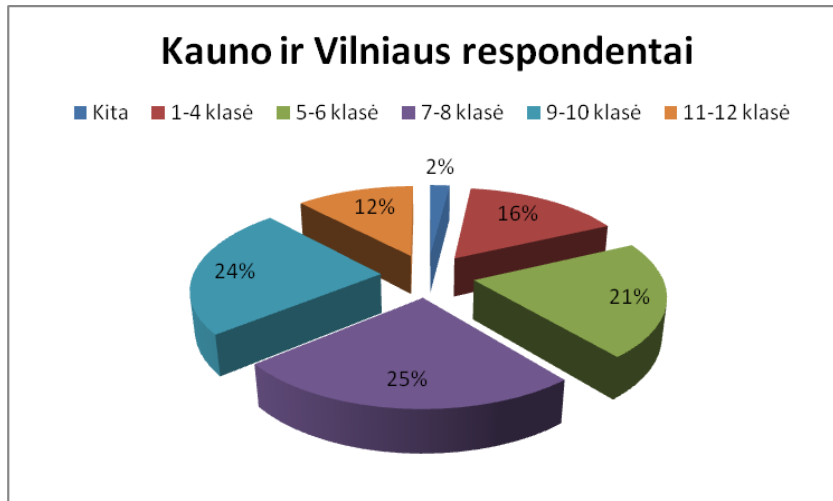
- Trečiasis integravimo problemų sprendimo būdas (18 proc. nurodytų atsakymų) tiesiogiai siejasi su Daivos Vyčinienės rekomendacijomis – tai mokytojo kvalifikacijos kėlimas. Respondentai nurodė, kad norėtų išklausti specialistų paskaitas: „reikėtų rengti mokytojams seminarus etninės kultūros dėstymo temomis“. Šis sprendimo būdas parodo specialisto iš šalies poreikį. Kaip pastebėta, informalus ugdymas jau yra taikomas mokytojų savišvietai bei popamokiniam mokinių etninės kultūros ugdymui, kaip priedas prie formalaus ir neformalaus etninės kultūros ugdymo.

„Kvalifikacijos kėlimo renginiai mokytojams, integruojantiems etninės kultūros žinias į savo ugdymą dalyką. Čia specialistai galėtų parengti metodinę medžiagą apie inovatyvius metodus. Galbūt trūksta jau esamos bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų patirties sklaidos”.

- Rekomenduotas ketvirtasis būdas (7 proc. nurodytų atsakymų): tikslingos švietimo politikos. Jie sudaro pagrindą visų galimų problemų pokyčiams. Kaip pabrėžia respondentai: “*Valstybė pirmiausia turi nusistatyti, kokių turi lūkesčių, susijusių su etnokultūra, kokių konkrečių tikslų ir rezultatų siekiama, ir aiškiai juos suformuluoti. Kai neaiški valstybės vizija, sunku kažką konkrečiau siūlyti. Pirmiausia reikėtų sukurti bazę dėstomam dalykui, o tada jį įvesti, Lietuvoje viskas daroma atvirkščiai”.*

Su švietimo politika susietas ir krūvio perskirstymas, prioritetinėms sritims skiriamas finansavimas bei papildomų valandų ar etatų naujoms pareigybėms steigimas.

Siekdami nustatyti etninės kultūros specialisto veiklos galimybes integruojant etninę kultūrą į mokomuosius dalykus, respondentų prašėme nurodyti, kuriose mokyklų klasėse integruojant etninę kultūrą į mokomuosius dalykus labiausiai trūksta etninės kultūros specialisto pagalbos.

6 pav. Etninės kultūros specialisto trūkumo pasiskirstymas klasėse (integralusis modelis).

Šiuos tyrimo duomenis reiktų analizuoti atsižvelgiant į mokyklų tipą, nes nuo to priklauso ugdomų mokinių amžius ir formuojamos klasės. Dėl per mažos, tokio pobūdžio analizei reikalingos, imties – šio tyrimo pjūvio buvo atsisakyta.

Bendrieji respondentų duomenys buvo įtraukti į pagrindinį tyrimų lauką. Grafike matome, kad etninė kultūros specialisto poreikis pasiskirsto gana tolygiai tarp 5-6, 7-8, 9-10 klasių. Kaip pastebi respondentai: „*Kuo anksčiau įtrauksi etninės kultūros specialistą - tuo efektyviau vyks integravimas, o reikia visose klasėse*“. Šie duomenys rodo, kad Kauno ir Vilniaus mokyklose etninės kultūros integravimas visose išvardintose klasėse vyksta viename lygmenyje, todėl specialisto trūkumas visose klasėse jaučiamas panašus.

Kiek mažesnis specialisto trūkumas pastebimas 1-4 ir 11-12 klasėse. Šiose klasėse etninės kultūros integravimas turi savo specifiką. Pradinėse klasėse Etninės kultūros specialisto funkcijas vykdo klasės mokytojai ir integravimas vyksta pagal kitus modelius. Pradinių klasių specialisto poreikio analizė nėra tyrimo objektas ir detaliau nenagrinėjama.

11-12 klasėse mokytojai ir mokiniai visą savo dėmesį skiria pasiruošimui brandos egzaminams ir etninei kultūrai skiriama mažiau dėmesio. Kaip pažymi administracijos darbuotojai: „*mokyklos tarpusavyje konkuruoja dėl brandos egzaminų rezultatų ir nelieka laiko kitai udomajai veiklai*“.

Norint spręsti pastebėtą etninės kultūros specialistų trūkumą pagrindinėse bendrojo lavinimo mokyklų klasėse tikslinga panagrinėti specialistų poreikį pagal etninės kultūros temines sritis ir atskirus mokomuosius dalykus.

1 lentelė. Etninės kultūros specialisto poreikio dydis pagal temines sritis (proc.)

Teminė sritis	Netrūksta	Kartais trūksta	Dažnai trūksta
Liaudies astronomija	25	44	31
Tyrimai, sklaida, valstybinė globa	26	31	43
Sveikatos tausojimo papročiai ir gydymas	30	53	17
Paprotinė teisė, elgesys ir vertybė, etiketas	33	44	23
Archeologinis ir tautinis kostiumas	38	48	14
Pasaulėjauta, mitologija ir religija	38	53	9
Kultūrinis kraštovaizdis ir tradicinė architektūra	39	48	13
Gyvenamoji aplinka, namai etninėje kultūroje	39	47	14
Žmogaus gyvenimo ciklo tarpsniai ir apeigos	39	41	20
Gamta tradicinėje kultūroje	44	45	11
Tradiciniai amatai, verslai ir darbai	45	45	10
Kulinarinis paveldas ir mitybos papročiai	47	46	7
Etninės kultūros samprata	48	35	17
Bendruomenė, tauta ir tradicijos	48	39	13
Šeima, giminė ir tradicijos	49	39	12
Liaudies kūryba	50	37	13
Etnografiniai regionai	53	37	10
Kalendorinės šventės ir papročiai	60	35	5

Respondentų duomenys parodė (1 lent.), kad geriausiai žinomos, lengvai integruojamos į mokomuosius dalykus ir su mažiausiu specialisto poreikiu yra šios teminės sritys: kalendorinės šventės ir papročiai; etnografiniai regionai; liaudies kūrybą ir kitos. Šie papročiai bei meninės išraiškos formos yra paplitę ne tik mokyklose, bet ir šeimose bei vietos bendruomenėse, todėl papildomos specifinės informacijos ir specialisto pagalbos poreikio retai pasigendama.

Didžiausias žinių bei specialisto trūkumas pažymėtas liaudies žinijos teminėse srityse. Mažiausiais informacijos turima ir sunkiai integruojama: liaudies astronomija, sveikatos tausojimo papročiai ir gydymas, paprotinė teisė, elgesys ir vertybė, etiketas bei tyrimai, sklaida, valstybinė globa. Šios etninės kultūros sritys kasdienybėje ir bendruomenėse retai sutinkamos ir žmonių dalinai pamirštos. Be to, jų aptarimas mokyklos kontekste gali būti nesuprastas ir net priešišškai sutiktas, todėl, be specialisto pagalbos, gali būti sunkiai integruojamos.

Integruojant šias temines sritis į mokinių ugdymą būtina ne tik prisiminti ir perteikti tradicijas, bet pateikti jas inovatyvai, kūrybiškai taikant naujas technologijas. Ši sudėtingą darbą gali atlikti tik etninę kultūrą gerai išmanantis pedagogas.

Analizuojant mokytojų pateiktą informaciją apie etninės kultūros integravimą į mokomuosius dalykus nustatyta, kad daugiausia ir giliausia integracija vyksta lietuvių kalbos ir literatūros, meninio ugdymo, istorijos, dorinio ugdymo bei technologijų pamokose. Sunkiausiai integruoti etninę kultūrą į gamtamokslinį ugdymą, tiksliuosius mokslus, informacines technologijas. Šių dalykų mokytojams reikalinga etninės kultūros specialisto pagalba. Tačiau, nepaisant kliūčių, etninės kultūros integracija į šiuos dalykus dalinai vyksta.

Kaip pastebi Dalia Urbanavičienė, pristatydamą 2012 m. Programas, „Etninė kultūra yra labai integrali, per ją galima mokytis daugybės kitų dalykų, bet dabar dažnai tas integravimas yra niekinis – viskas supaprastinama arba etnokultūros temos yra tiesiog praleidžiamos. Formaliai, patvirtinus Programas, moksleivis jau galėtų rinktis etninės kultūros pamokas, bet, jeigu mokykla nesuinteresuota ir neturi mokytojų, pasirinkimo nėra. Kol tai nėra privalomasis dalykas, viskas priklauso nuo mokyklos vadovybės: kiek bus skirta valandų etninės kultūros ugdymui (formaliajam ir neformaliajam)” (Matulevičienė, S; Vaicenavičienė, D., 2012: 8)

Iš tyrimo matyti, kad dabartinė etninės kultūros integracija į mokomuosius dalykus, nors ir vykdoma, respondentų nuomone, yra tikrai nepakankama. Kaip pabrėžia respondentai: „*Rašančių programos yra daug, o padedančių jas įgyvendinti vienetai. Specialistai turi ateiti į mokyklas. Reikalinga ir materialinė bazė, metodinė literatūra, darbui mokykloje parengta susiteminta medžiaga*”.

2. PRIVALOMASIS ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO MODELIS. ETNINĖS KULTŪROS MOKYTOJO KATEGORIJA.

Privalomas etninės kultūros ugdymo modelis yra siekemybė daugelio etninės kultūros ugdymą tiriančių bei programas rengiančių specialistų. Kaip pastebi Gaila Kirdienė „tik įvedus privalomas etninės kultūros pamokas galima iš pagrindų supažindinti moksleivius su lietuvių etnine kultūra, tikėtis, kad jie įgis žinių ir praktinių įgūdžių, susiformuos tautinė savimonė – šito ir reikalauja šiuo metu galiojantys įstatymai bei valstybinės švietimo strategijos nuostatai. (Kirdienė, 2004: 84). Privalomų etninės kultūros pamokų nauda ir svarba akcentuojama nuo XX a. pabaigos. Tačiau pasirinkus ne tautinės mokyklos, bet liberalios mokyklos koncepciją tai įgyvendinti tapo sudėtinga.

Nustatyti kaip vertina privalomąjį etninės kultūros ugdymo modelį šių dienų mokyklos darbuotojai ir kokios galėtų būti etninės kultūros mokytojo kategorijos pareigybinės funkcijos bei ateities galimybės, buvo vienas iš tyrimo uždavinių.

Respondentų buvo prašoma nurodyti ar etninės kultūros pamokos, jų manymu, turėtų būti privalomos. Tyrimas parodė, kad didesnė pusė respondentų (54 proc.) pasisakė prieš etninės kultūros privalomų pamokų įvedimą, o 35 proc. respondentų pasisakė už, likusieji respondentai, dėl ugdymo modelio neapibrėžtumo, etninės kultūros mokytojo pareigybės ir etato nebuvimo, abejojo privalomos pamokos įgyvendinimo galimybe. *„Jeigu būtų pareigybė ir etatas, pamokos galėtų būti ir privalomos“*. Kaip pastebėjo administracijos darbuotoja: *„daug gerų programų yra sukurta, bet jei, etnines kultūros pamokas padarys privalomas ir be jokio pasiruošimo, papildomo finansavimo ir sukurto racionalios logiškos sistemos bei parengtos literatūros numes mokykloms – tai aš nesutinku. Toks modelis - neįgyvendinamas“*.

Pagrindiniai argumentai nulėmę neigiamą atsakymą buvo tai, kad *„ŠMM bendrojo lavinimo mokyklų programos yra išplėtos, perkrautos ir kartais nelogiškos“*. *„Per dideli mokymosi krūviai. Įvedus privalomas pamokas, dar labiau išsiplės ugdymo turinys“*. Be to, kaip akcentavo respondentai, savo turiniu, tikslais ir uždaviniais, gebėjimų ugdymui(si) skirtomis veiklomis etninė kultūra daugiau ar mažiau siejasi su visais mokomaisiais dalykais ir yra jau sėkmingai integruojama į juos.

Kitas, šiomis dienomis ypatingai išryškėjęs argumentas prieš privalomą lietuvių etninės kultūros ugdymą, buvo pažymėtas Vilniaus respondentų. Jie teigė, kad yra prieš privalomą etninės kultūros ugdymą, nes šiuolaikinėje *„Europoje, kai vyksta žmonių migracija, mokykloje gali būti daug žmonių su kita kultūra ir jiems tai bus neaktualu – moksleiviai turi teisę rinktis. Turime ir ateityje turėsime dar magesnį mokinių ratą,“*

Pastebėtas ir Inijos Trinkūnienės aptartas heterosemantinis argumentas: priverstinai skatinamas dalykas jaunimui nepatrauklus. *„Jeigu norime, jog vaikai iš tiesų pamiltų savo paveldą, negalime to brukti prievarta. Svarbu - „nenuleisti to iš viršaus“*. *„Etninė kultūra yra vertybė. Tokio amžiaus žmonės atmeta vertybes, kurios yra per prievartą pateikiamos“*.

Šis gana dažnai pasitaikantis argumentas, tyrimo metu buvo pavartotas, pateikiant kardinaliai priešingą paaiškinimą: tai kas vyksta pastoviai, duoda rezultatą. *„Kas privaloma, tas svarbu ir bus daroma. Pvz.: neprivaloma turėti brandos atestate atskirų dalykų“*

pažymių aukštą vidurkį stojant į Lietuvos universitetus, tai kam stengtis mokytis gerai visus dalykus. Mokaisi 2-3 privalomus stojant, o kiti dzin. Vargas mokytojams, beprasmės išlaidos valstybei, prastas pamokų lankomumas, laiko švaistymas”. „Jei leisim rinktis - rinksis tik pilietiškai supratingi bei atsakingi jaunuoliai”.

Kaip pagrindinis argumentas už etninės kultūros privalomą ugdymą buvo nurodoma etnokultūros svarba ugdant mokinių pamatines moralines vertybes, akcentuojant tautiškumo, pilietiškumo, patriotizmo ir meilės savo Tėvynei ugdymą. Anot respondentų, reikia žinoti savo tautines šaknis, tradicijas, meninę raišką, kad jaunoji karta įgytų etninės kultūros pagrindus ir išsiugdytų tradicines etikos ir estetikos vertybes.

Svarstant galimybes įvesti privalomąjį etninės kultūros modelį pastebėtas etninės kultūros mokytojų trūkumas. *„Inicijuoti lengva, idėjų ir mes daug turime, bet reikia žmonių, kuriems iniciatyva įdomi, jie turi kompetencijų ir entuziazmo ją įgyvendinti. Pertvarkas pradėti reikia nuo mokytojų. Etninės kultūros pamokas turi dėstyti paruošti specialistai”.*

Nesusidarius poreikiui iki šių dienų etninės kultūros mokytojai nebuvo ruošiami, o Švietimo ir mokslo ministerijos valdininkams tvirtinant naują studijų kryptių sąrašą ir iš jo išbraukus etnologijos studijų kryptį, iškilo pavojus ir pačiam etnologijos mokslui⁴. Nors etnologijos disciplinos ir toliau dėstomos vienuolikoje Lietuvos aukštųjų mokyklų, kaip pabrėžia akademinės bendruomenės nariai, “aukštųjų mokyklų vadovybės jau prakalbo apie etnologijos programų pavadinimų keitimą ar net panaikinimą” (Akademinė bendruomenė kyla į kovą už iš studijų kryptių sąrašo nepagrįstai išbrauktą etnologiją (2017).

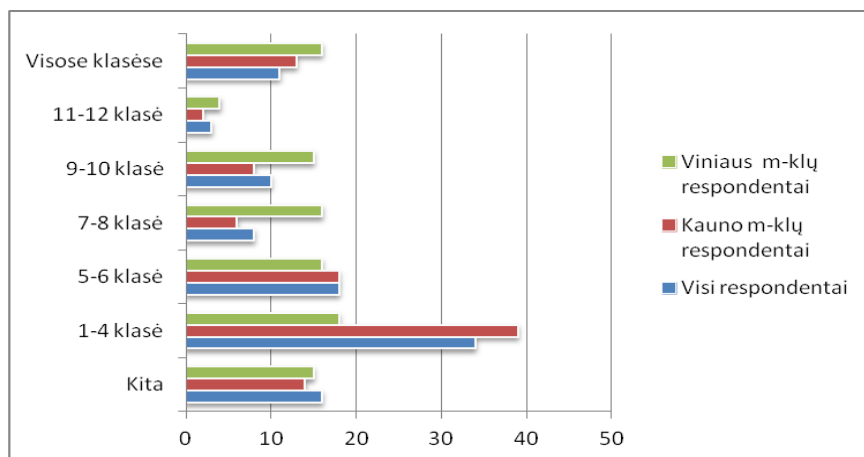
Rengiant privalomąjį etninės kultūros modelį šios srities pedagogo rengimo problema turėtų būti sprendžiama nuo pat pradžių. Kaip pastebi mokyklų administracija, reikalingi jauni, žinantys ko jaunajai kartai reikia, turintys specialybinių žinių, gebantys inovatyviai, dažnai nestandartiškai, pertekti informaciją darbuotojai. Mokytojai pastebėjo, kad *„etninės kultūros puoselėjimas yra pirmiausia pagarba savo kultūrai, o pagarbos neįmanoma ugdyti tradiciniais mokymo metodais,*

⁴ “Lietuvos etnologų bendruomenė sunerimusi dėl etnologijos mokslo ateities išplatino kreipimąsi į aukščiausią Lietuvos valdžią bei Lietuvos mokslo tarybą reikalaujama į studijų kryptių aukštosiose mokyklose sąrašą sugrąžinti nepagrįstai išbrauktas etnologijos studijas. Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjunga šiuo klausimu internete paskelbė [vieša peticija](#), kurią kviečia pasirašyti visus etninės kultūros ateičiai neabejingus žmones” (Akademinė bendruomenė kyla į kovą už iš studijų kryptių sąrašo nepagrįstai išbrauktą etnologiją, 2017)

Privalomasis tik tuo atveju, jei bus ieškoma sprendimų sudominti mokinius etnine kultūra, ne pažymių sistema”.

Šioje sudėtingoje situacijoje, norint suvokti koks būtų prognozuojamas etninės kultūros specialisto, mokytojo kategorijos poreikis, pirmiausiai, reiktų apsibrėžti modelio ribas.

Siekdami nustatyti etninės kultūros mokytojo kategorijos poreikio galimybes, respondentų prašėme nurodyti, kuriose klasėse reikalingos etninės kultūros pamokos bendrojo lavinimo mokyklose.

7 pav. Privalomų etninės kultūros pamokų poreikio pasiskirstymas klasėse.

Kaip galime matyti iš grafiko (7 pav.), Vilniaus miesto mokyklos darbuotojai rekomenduoja tolygų privalomos etninės kultūros pamokos įvedimą į visas (kiek mažiau 11-12 kl.) klases. Kauno miesto respondentų nuomone, didžiausios galimybės privalomui etninės kultūros ugdymui yra pradinėse klasėse. Mokinių amžiui didėjant (jų manymu), menksta ir privalomų pamokų įvedimo pagrįstumas.

Respondentų pasiūlyti galimi privalomo etninės kultūros ugdymo modeliai:

- Privalomasis etninės kultūros ugdymas visose klasėse.
- Privalomasis etninės kultūros ugdymas visose klasėse mokyklose su kryptingu etniniu ugdymu. Rekomenduojama šią kryptį rinktis privačioms mokykloms.
- Privaloma etninės kultūros pamoka pradinėse klasėse.
- Privaloma etninės kultūros pamoka 1-8 klasėje.
- Privaloma etninės kultūros pamoka 1-4, 9-10 klasėse.
- Privaloma etninės kultūros pamoka 9-12 klasėse.

Tyrimo metu buvo pateikiama ir detalesnių modelio aprašymų:

- Pradinėse klasėse integruotas kursas; 5-10 privaloma pamoka; 11-12 pasirenkama srautinė pamoka.

- 1-8 kl. turėtų būti integruotos, 9-10 - dėstomos pakaitom su pilietiniu ugdymu, o 11-12 kl. - sudarytos sąlygos mokiniams rinktis, kaip pasirenkamą dalyką.

- 7-12 kl kaip pasirenkamas dalykas

Sistemiškumas ir nuoseklumas yra etninės kultūros ugdymo pagrindas. Tik žengiant žingsnelį po žingsnelio galėtume perduoti jaunajai kartai visą sudėtingą ir daugiaplanį etninės kultūros modelį. Suprasti ilgus šimtmečius kurtas ir saugotas tradicijas, papročius, gebėti atpažinti simbolius, nepakanka nei metų, nei dvejų. Etninė kultūra turėtų būti ugdoma nuosekliai parenkant vaikams aktualią informaciją. Kaip pastebi respondentai, *„jeigu visose mokyklose nuo pradinių klasių būtų privalomai dėstoma ir integruojama etnokultūra, išliktų ugdymo tęstinumas, atėjęs į kitą mokyklą mokinys neprarastų anksčiau įgytų žinių ir saviraiškos galimybių, nenutrūktų jo etnokultūrinio ugdymo procesas“*. *„Norint pasiekti rezultatą, - ugdymas turi būti sistemingas. Nuo mažens (nuo darželinuko) iki abituriento turi plėstis mokinio etnokultūrinis akiratis“*.

Pradinės klasės, kaip tinkamiausias laikas įvesti privalomoms etninės kultūros pamokoms, nurodomos daugelio respondentų. Pabrėžiama tai, kad: etninės kultūros pagrindus vaikas turėtų įgyti vaikystėje, kuomet dedami tautiškumo pagrindai. Šiame amžiuje tinkamiausias laikas nukreipti mokinį etninės kultūros linkme: pradinių klasių mokiniai labiausiai imlūs, jų mažesni krūviai, lengviau ir mieliau įsitraukia į įvairias veiklas. Kadangi jų tėvai – aktyviausi, į etninės kultūros ugdymą yra tikslinga įtraukti ir juos. Kaip pastebi respondentai: *„mes turime nuo mažens žinoti, kas mes esame, kodėl esame, ką turime nuveikti savo šalies labui, kokie turime būti, kad būtume įdomūs pasauliui“*.

Labai svarbu tai, pasak respondentų, kad kuo anksčiau moksleiviai pažins savo tautinį paveldą, tradicijas, papročius, tuo lengviau bus jiems etninę kultūrą priimti kaip savaiminį dalyką. *„Jei nepadėsime pagrindų pradiniam ugdyme, paauglystėje tik atgrasysime“*. Be to, *„turimas etninės kultūros pagrindas leistų efektyviai dirbti vyresnėse klasėse“*

Etninės kultūros ugdymas nėra baigtinis procesas, todėl turėtų būti tęsiamas ir 5-8 klasėse. 5-6 kl. mokiniams dar viskas įdomu, jie viską nori išbandyti - galima juos sudominti. Šiame amžiuje, kaip, vadovaudamiesi savo patirtimi, teigia mokytojai: *„vaikams patinka naratyvas, jiems dar*

įdomios pasakos, legendos, manau, kad daug žinių apie etninę kultūrą atsineša iš pradinių klasių, šeimos”.

7-8 klasės, tai pats sudėtingiausias paauglystės laikotarpis. Mokymosi krūvis yra per didelis įstatymų nustatyta tvarka, o dar prasideda paauglystės prieštaravimo laikotarpis. Jaunesnio amžiaus mokiniai dar yra linkę priimti jiems pateikiamas vertybes, tačiau septintokai, aštuntokai, jei susidomėjimas etnine kultūra nebus iškiepytas pradinėse klasėse, gali nepriimti privalomo etninės kultūros ugdymo ir atmesti kaip, jų manymu, nereikalingą mokomąjį dalyką.

Gimnazinės klasės – tai metas pažvelgti į etninę kultūrą kiek kitaip. Šio amžiaus grupėje pamokose neišvengiamai bus keliami teoriniai, filosofiniai, istoriniai aspektai, kuriems įsisavinti reikalingas atitinkamas mokinių amžius. 9-10 klasikių moksleiviai jau yra brandžios asmenybės, kurios reikalauja loginio pagrindimo ir prasmės aiškumo. Šiose klasėse siūlytume į etninę kultūrą įtraukti tarptautiškumo aspektą, kas mokiniams sudarytų galimybes pamatyti savo tautos išskirtinumą, bei ugdytų toleranciją kitų kultūrų atžvilgiu.

11-12 klasės mokiniai labai apkrauti, todėl, respondentų požiūriu, privalomų etninės kultūros pamokų jiems pakaktų iki 10 klasės. Tikslinga 11-12 klasėje palikti pasirenkamas srautines etninės kultūros pamokas.

Siekiant išsiaiškinti etninės kultūros mokytojų poreikį, pasirinkus ugdymo modelį, tikslinga nustatyti pageidaujamą privalomų pamokų dažnumą. Tyrimas parodė, kad 43 proc. respondentų pasiūlė privalomam etninės kultūros ugdymui skirti vieną pamoką per savaitę. 22 proc. respondentų - vieną pamoką kas antrą savaitę. Be šių pagrindinių siūlymų buvo paminėtas privalomas ugdymas kelis kartus per savaitę arba vieną kartą per mėnesį.

Interviu metu, aptariant dabartinę padėtį, buvo konsultuotasi su folkloro mokytoja. Ji pastebėjo, kad *„dar visai neseniai folkloro ugdymui buvo skiriamos dvi pamokos per savaitę. Tačiau, pasikeitus švietimo politikai ir pageidaujant mokinių tėvams, sumažinta iki vienos pamokos per savaitę. Siekiant išsamiai perteikti dalykines žinias, mokytojos nuomone, vienos pamokos nepakanka, tačiau kovoti su etninę kultūrą išstumėnčiu pragmatizmu nėra lengva,,,*

Folkloras yra tik viena dalis iš plataus etninės kultūros temų visumos. Todėl, norint išsamiai perteikti etninės kultūros žinias, visose mokyklos klasėse reikėtų skirti dvi pamokas per savaitę, tačiau suprantant šių dienų situaciją rekomenduotume tam skirti ne mažiau kaip vieną pamoką per savaitę.

Nuo pasirinkto pamokų dažnumo priklauso ir reikalingų specialistų etatų skaičius. Kokia etato dalis galėtų būti skirta vienai ar kitai mokyklos administracijos darbuotojai nelabai galėjo tiksliai atsakyti dėl skirtingo klasių skaičiaus mokyklose. Jų nuomone, mokyklai reikėtų skirti bent vieną etninės kultūros mokytojo etatą.

Apibendrinant skyrių turime pažymėti, kad nežiūrint išsakytų privalomo etninės kultūros ugdymo teigiamų aspektų, kol etninė kultūra švietimo sistemoje nėra prioritetinga sritis, šio ugdymo modelio taikyti nėra galimybių. Dauguma respondentų pažymėjo, kad dabartinėje švietimo sistemoje, tinkamiausias etninės kultūros modelius būtų etninės kultūros integravimas į visus dalykus ir į daugelį mokyklos gyvenimo sričių, kai aktualios etninės kultūros temos nagrinėjamos ne tik per dalykų pamokas, bet ir per neformalųjį švietimą, mokyklos bendruomeniniame gyvenime. *„Etninės kultūros ugdymas turėtų derėti su dalyko turiniu ir būti nesunkiai integruojamas. Jį papildyti neformaliu ugdymu, renginiais ir kt. veikla,,*

VI. NEFORMALUSIS UGDYMAS: ETNINĖS KULTŪROS BŪRELIO VADOVO KATEGORIJA.

Vienas iš švietimo tikslų, nurodomas Lietuvos respublikos švietimo įstatyme, yra „perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą” (Žin., 2011, Nr. 38-1804). Tačiau neformalųjį vaikų švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose šis švietimo tikslas tarsi pamirštas. Etninė kultūra nėra išskirta, kaip prioritetinga, pasirenkamojo švietimo dalis ir pasimeta tarp meninio formalųjį švietimą papildančio ugdymo programų rengimo ir įgyvendinimo. Tačiau ilgalaikis etninės kultūros entuziastų darbas mokyklose duoda savo rezultatus. Etninės kultūros būreliai yra pakankamai dažna neformaliojo mokinių ugdymo dalis.

Kaip akcentavo Dalia Urbanavičienė „pats paprasčiausias etninės kultūros ugdymo modelis, priimtinausias dar tik bepradedančioms etninės kultūros srityje dirbti mokykloms, gali būti neformalusis ugdymas (Matulevičienė, S; Vaicenavičienė, D., 2012: 4). Tyrimo respondentai, taip pat pastebėjo neformalaus ugdymo išskirtines galimybes į etninės kultūros ugdymą įtraukti visą mokyklos bendruomenę. Jų nuomone, *„neformali veikla, kuri vykdoma profesionaliai formuoja visos bendruomenės tautinę savivoką”*. Kaip interviu metu pažymėjo etninę kultūrą propaguojančios

mokyklos administracijos darbuotoja: „*į šią veiklą įtraukiama ne tik neformalaus ugdymo mokytojas ir ugdomas mokinys, bet ir formaliojo ugdymo mokytojai bei mokinių tėvai. Ugdymo proceso metu keičiasi mokinių požiūris į etninę kultūrą, ji tampa patrauklia neatsiejama jų gyvenimo dalimi. Mūsų mokiniai išeidami į kitas mokyklas ir toliau domisi etnine kultūra*”.

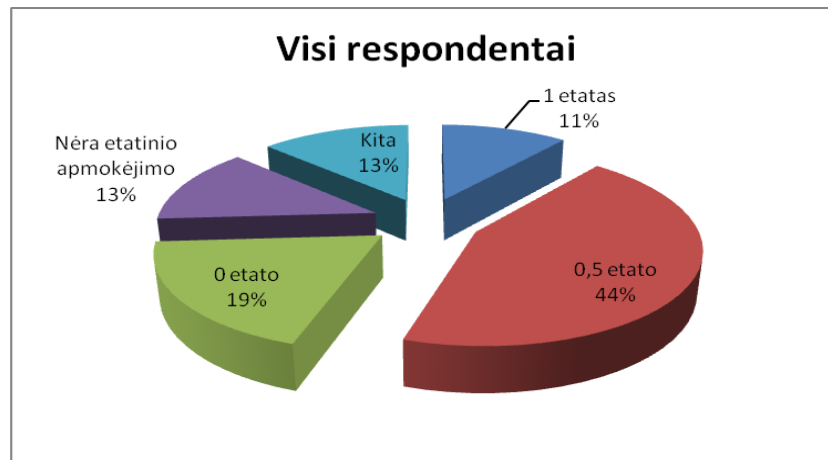
Etninės kultūros patrauklumas pastebimas tose mokyklose, kurios turi stiprius neformaliojo etninės kultūros ugdymo būrelius. Dauguma pateikėjų neformalųjį etninės kultūros ugdymą laiko privalomą integraliojo modelio dalimi. Tačiau, dėja, bet tikrai ne visos mokyklos tą supranta.

Tiriant etninės kultūros specialisto neformalaus ugdymo būrelio vadovo poreikį pastebėjome, kad mokyklos, laikytos sėkmingu etninės kultūros ugdymo pavyzdžiu, keičia savo prioritetus. Pvz.: Kauno „Purienu“ vidurinė mokykla, dar neseniai vakaronių metu surinkdavusi pilnas sales jaunimo, tapdama KTU inžinerijos licėjumi, kardinaliai pakeitė savo profilį, prioritetu pasirinkdama inžinerines kompetencijas. Šie procesai vyksta ir kitose Kauno mokyklose. Kaip pastebėjo vienos mokyklos administracijos darbuotojas: „*deklaruotas etninės kultūros mokyklos profilis gimnazijoje nepageidautinas. Nepopuliari humanitarinė pakraipa atstumia mokinius ir jie renkasi kitas miesto mokyklas, todėl mes stengiamės pabrėžti tikslųjų ugdymo svarbą ir su tuo susijusias mokytojų tinkamas kompetencijas. Etninės kultūros sklaidą palikdami neformaliajam ugdymui,*„. Gerai, kad nežiūrint pakeisto profilio, ilgalaikis mokyklų įdirbis etninės kultūros srityje, neformaliojo ugdymo entuziastų dėka, taip greitai neišnyksta. Jauni, charizmatiški etninės kultūros neformaliojo ugdymo būrelio vadovai į būrelius surenka nemažą skaičių moksleivių ir skatina juos domėtis bei puoselėti savo kultūrą.

Tyrimo metu respondentų klausėme ar reikalingas mokykloje etninės kultūros būrelio vadovas neformaliajam ugdymui. Dauguma respondentų (59 proc.) pažymėjo, kad etninės kultūros būrelio vadovo kategorija mokykloje būtų reikalinga, 37 proc. - atsakė, kad tokio specialisto mokykloje nereikia. 4 proc. mokyklos darbuotojų pažymėjo atsakymą „kitas“, dažniausiai pažymint, kad tokia pareigybė jų mokykloje jau yra ir šiuo metu nereikalinga. Kauno ir Vilniaus mokyklų respondentų atsakymai buvo tapatūs. Galima sakyti, kad dabartinėje švietimo ir ugdymo sistemoje neformalusis etninė kultūros ugdymas yra pageidautinas ir šiuo metu jaučiamas aptariamoms kategorijoms specialistų trūkumas.

Siekiant tiksliau apibrėžti etninės kultūros būrelio vadovo darbo apimtį, reikėtų įvertinti švietimo sistemos reglamentuojamas įdarbinimo sąlygas ir konkrečios mokyklos esamas galimybes.

Pagal švietimo įstatymą visam neformaliai ugdymui vienam mokiniui yra skiriamos 2 val. per savaitę. Paskirsčius jas įvairių profilių užsiėmimams, etninės kultūros būreliams lieka nežymi dalis valstybės finansavimo. Todėl, kaip pastebi ir respondentai, daugelis aktyvių etninės kultūros neformalaus ugdymo specialistų papildomai dirba savanoriškais pagrindais, negaunant už atliktą darbą užmokesčio. Neformalaus ugdymo būrelių vadovų darbo krūvio ir finansavimo problemas galėtume išspręsti įvedus etatinį pareigybinį apmokėjimą. Mokyklų administracijos darbuotojams buvo pateikiamas klausimas, kokią etato dalį būtų tikslinga patvirtinti etninės kultūros būrelio vadovo pareigoms.

8 pav. Rekomenduojama etninės kultūros būrelio vadovo pareigybės etato dalis.

55 proc. apklaustų respondentų etatinį pareigybinį apmokėjimą vertina teigiamai, jų nuomone, tikslinga etninės kultūros būrelio vadovo kategorijai įsteigti ne mažiau kaip pusės etato valstybinį finansavimą. 13 procentų respondentų nemato galimybės pakeisti esančios darbo užmokesčio sistemos. 19 procentų – pastebi, kad šią pareigybę įvesti netikslinga.

Etninė kultūra apima labai platų galimų įvairių veiklų būrelių tinklą. O galimybės juos steigti yra ribotos. Todėl tikslinga detaliau panagrinėti, kokie etninės kultūros neformalaus ugdymo veiklos sritys yra labiausiai paveikios ir dažniausiai pageidaujamos mokyklos bendruomenių.

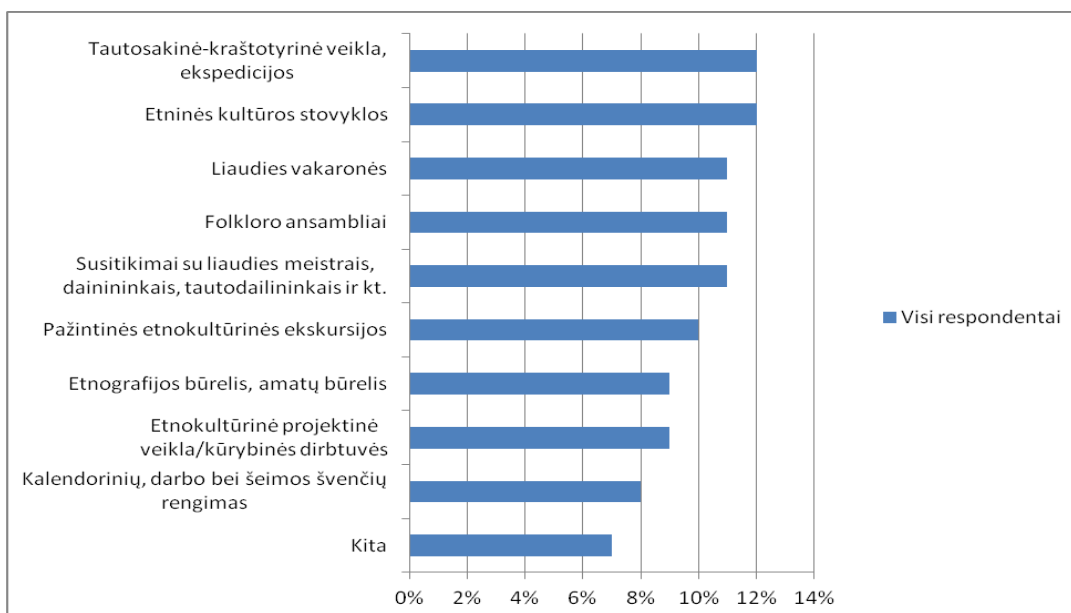
Kaip nurodoma 2009 m. įsakyme „Dėl etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose strategijos patvirtinimo“ neformaliojo vaikų švietimo mokyklose buvo vykdomos etnomuzikos krypties programos (Valstybės žinios, 2009-11-21, Nr. 138-6089). Ši etninės kultūros sritis ir šiuo metu yra pati populiariausia, akyviausia ir paveikiausia mokinių etnokultūros neformaliojo ugdymo dalis. Tyrimo metu nustatyta, kad pamažu daugėja ir tautodailės, kraštotyros, amatų bei kitų etninės

kultūros sričių būrelių. Tačiau jiems įsitvirtinti papildomojo švietimo sistemoje yra pakankamai sunku.

Viena iš pagrindinių neformalaus etnokultūrinio ugdymo problemų, respondentų nuomone, yra tai, kad etninė kultūra neatlaiko konkurencijos kitoms neformalaus ugdymo sritims (sporto, klasikinio meno, technikos ir kt.). Pastebima, kad *„mažėja mokinių, norinčių dalyvauti etninės kultūros veikloje, bei tai, jog į gimnaziją ateina mokiniai, jau lankantys kitas neformalaus ugdymo įstaigas mieste”*. Šiuolaikiniam moksleiviui transliuojamos informacijos srautai yra labai dideli, krūviai nepakeliami, pasiūla ugdymui begalinė, todėl norint sudominti jaunąją kartą etninės kultūros veiklomis reikia surasti naujus etninės kultūros raiškos būdus. Kaip siūlo respondentai – reikia *„rasti būdus, su kuo apjungti etnokultūrą. Realus pavyzdys: gimnazistai pastatė folkroko operą. Pirmame etape jiems buvo priimtinas gyvas garsas, gitaros, būgnai, dekoracijų kūrimas. Įpusėjus repeticijoms, jie jau neverčiami mėgavosi ir tautiniais kostiumais, liaudies šokiais, patys vieni kitus mokė sutartinių. Po poros metų, jau baigę mokyklą dalijosi asmenine etnokultūros domėjimusi patirtimi. Taigi, nebūtinai jiems bus priimtinas grynasis “etnokultūros produktas”, bet jį integravus reikiamu būdu ir “tinkamomis dozėmis”, turėsime brandų rezultatą,,*

Ugdant etninę kultūrą neformaliojo vaikų švietimo forma apima teorinių ir praktinių žinių mokymą bei etninės kultūros kompetencijų praktinį pritaikymą. Rekomenduojame etninės kultūros neformalųjį ugdymą derinti su šiuolaikinėmis jaunimui patraukliomis meninėmis ir technologinėmis raiškos formomis, nepamirštant ir autentiškumo. Tokio pobūdžio veiklai organizuoti reikalinga kompetentingas specialistas.

Inija Trinkūnienė, analizuodama 2009-2010 metų etninės kultūros ugdymo situaciją Lietuvos neformalaus ugdymo sistemoje, išskyrė tuo metu mokyklose praktikuojamas etnokultūrinės veiklos formas, bei nustatė jų poveikumą (Trinkūnienė 2010/6:). Mūsų tyrimo metu, kiek patikslinus autorė nustatytas formas, buvo atlikta etninės kultūros specialisto trūkumo pagal atskiras neformalaus ugdymo veiklas analizė.

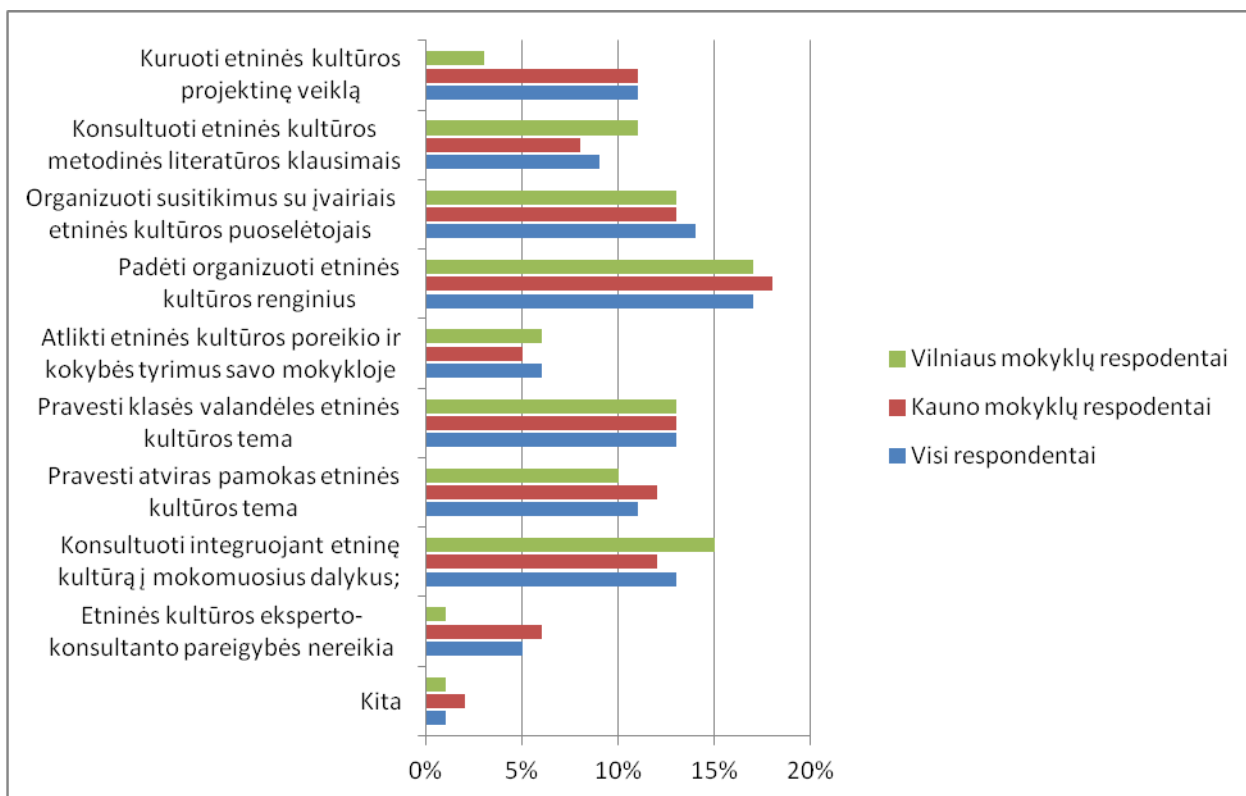
9 pav. Etninės kultūros specialisto trūkumas pagal atskiras neformalaus ugdymo veiklas.

Iš respondentų atsakymų pasiskirstymo procentais matyti, kad dažniausiai pasigendama etninės kultūros specialisto neformaliajam ugdymui paslaugų: organizuojant kraštotyrinę veiklą, ekspedicijas, etninės kultūros stovyklas, susitikimus su etninės kultūros meistrais, pravedant liaudies vakarones, organizuojant folklorinę veiklą. Tuo tarpu, organizuojant etnografijos būrelius, kalendorines ir darbo šventes bei rengiant etnokultūrinę projektinę veiklą specialisto trūkumas bendrojo lavinimo mokyklose yra minimalus. Būrelio vadovo pareigybės kompetencijos negali apimti visų etninės kultūros veiklos sričių. Jis atsakingas tik už konkrečias, su pasirinktu būrelio profiliu susijusias veiklas. Kai kurios neformalaus etninės kultūros sudėtingesnės veiklos mokykloje nevykdomos, o gerai žinomos, ir plačiai paplitusias (kalendorinės šventės, muziejų lankymas, projektinė veikla) organizuojamos mokyklos personalo.

Apibendrinant tyrimo duomenis pastebime, kad susidarius nepalankiam etninės kultūros visuomenės vertinimui, tėvų ir mokinių požiūris į etninės kultūros ugdymą yra neigiamas. Siekiant pakeisti susidariusią nuomonę ir į neformalų ugdymą įtraukti daugiau moksleivių reikalingas charizmatiškas, daug žinių turintis ir gebantis moderniai ir kūrybiškai jas perteikti specialistas. Tačiau, ribotas finansavimas nesudaro sąlygų šiam darbui pritraukti ir išlaikyti aukštos kvalifikacijos etninės kultūros būrelių vadovų. Susidaręs specialistų poreikis neatitinka galimybių ir ši specialybė tampa nepatraukli jauniems, gabiems abiturientams renkantis profesiją.

VII. EKSPERTO-KONSULTANTO KATEGORIJOS APIBRĖŽTIS IR FUNKCIJOS

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose etninės kultūros eksperto-konsultanto kategorija formaliai nėra įteisinta ir nėra jos pareigybinės apibrėžties. Siekiant nustatyti etninės kultūros eksperto-konsultanto poreikį, pirmiausiai turime išsiaiškinti pagrindines pareigybines funkcijas.

10 pav. Etninės kultūros eksperto-konsultanto kategorijos funkcijų pasiskirstymas pagal specialisto veiklos poreikį.

Išskirtume šias pagrindines etninės kultūros eksperto-konsultanto funkcijas:

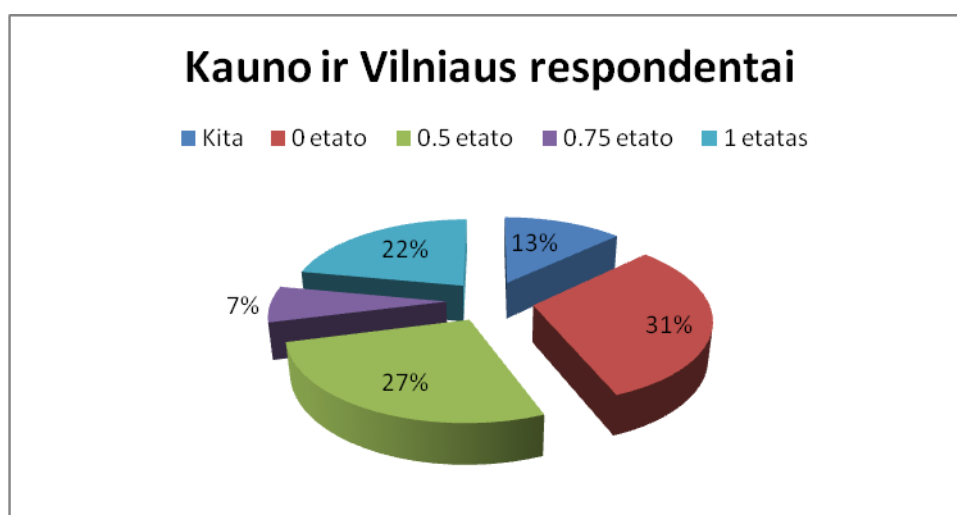
- Koordinuoti etninės kultūros ugdymo popamokinę veiklą.
- Padėti mokytojams integruojant etninę kultūrą į mokomuosius dalykus.
- Pravesti specializuotas atviras pamokas.
- Kuruoti projektinę veiklą.
- Atlikti etninės kultūros poreikio ir kokybės tyrimus.

Eksperto-konsultanto pareigybiniai reikalavimai apima labai daug įvairių etninės kultūros ugdymo sričių, tiek formaliojo, tiek ir neformaliojo ugdymo modeliuose. Jis turi turėti ne vien gausų teorinių žinių bagažą, bet ir praktinius įgūdžius teorines žinias taikant konkrečioje veikloje. Ekspertas

privalo turėti etninės kultūros, pedagogo ir administratoriaus kompetencijas, be to, turi būti charizmatiška asmenybė, gebanti kūrybiškai, inovatyviomis priemonėmis etnine kultūra sudominti jaunimą.

- Pagrindinė šios etninės kultūros specialisto kategorijos veikla, respondentų nuomone, turėtų būti etninių reginių organizatoriaus-konsultanto funkcija. Tačiau, taip pat svarbios su formalioju mokinių ugdymu susietos veiklos. Tokios kaip: specializuotos atviros pamokos pravedimas bei pagalba mokytojams integruojant etninę kultūrą į mokomuosius dalykus.

Siekiant išsiaiškinti etninės kultūros eksperto-konsultanto poreikį bendrojo lavinimo mokyklose apklausos metu respondentų paprašyta jo dydį nurodyti pareigybinio etato dalimi.

11 pav. Etato dalis, kuri galėtų būti skirta etninės kultūros eksperto-konsultanto pareigybei

Iš atsakymų procentinio pasiskirstymo matome, kad didžioji dauguma (56 proc.) respondentų pastebi, kad šią pareigybę tikslinga įtraukti į mokyklos sistemą. Rekomenduojama vienai mokyklai skirti nuo 0.5 (27 proc.) iki 1 (22 proc.) eksperto-konsultanto pareigybinio etatinio finansavimo. 31 proc. respondentų mano, kad ši etninės kultūros kategorija bendrojo lavinimo mokykloje nereikalinga.

Šios kategorijos specialisto poreikis buvo pastebėtas aptariant integralųjį ir neformalųjį etninės kultūros ugdymą. Šiuo metu Lietuvos švietimo sistemoje etninės kultūros eksperto-konsultanto pareigybė mokykloms nenumatyta.

Kaip alternatyva, rekomenduojamos savivaldybės kuruojamuose kultūros centruose etninės kultūros ekspertų-konsultantų paslaugaus. Nors etninės kultūros eksperto-konsultanto pareigos

bendrojo lavinimo mokyklose nekonkretizuotos, tačiau šios kategorijos paslaugos dalinai jau yra teikiamos etninės kultūros centruose.

Eksperto-konsultanto funkcijas, respondentų pastebėjimu, galėtų vykdyti mokyklos direktoriaus pavaduotojas etnokultūrai. Ši pozicija atitinka Daivos Vyčinienės siūlymuose dėl Etninės kultūros ugdymo išsakytą mintį: „kiekviena mokykla turėtų turėti direktoriaus pavaduotoją (skyriaus vedėją) etnokultūrai” (Vyčinienė 2010). Ir mes rekomenduojame, kaip variantą ateityje reglamentuoti etninės kultūros eksperto-konsultanto kategoriją.

Šiuo metu, dėl pareigybinių funkcijų ne apibrėžtumo, finansavimo stygiaus, šios etninės kultūros specialisto kategorijos praktiškai taikyti nėra galimybių.

VIII. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Atkūrus nepriklausomybę vyko aktyvus etninės kultūros integravimas į švietimo sistemą. Tam, kad etninės kultūros ugdymas įgautų teisinį pagrindą, buvo priimti reglamentuojantys ir saugojantys šią veiklą įstatymai: 1999 m. patvirtintas „Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas“; 2003 m. - „Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas“; 2006 m. - „Pilietinio ir patriotinio ugdymo programa“; 2008 - „Etninės kultūros ugdymo strategija“. 2012 m. patvirtintos naujausios etninę kultūrą reglamentuojančios programos: „Pagrindinio ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos“. Jų dėka nuo 2012 m. etninės kultūros ugdymo turinys visose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose turėjo apimti visas su mokinių veikla susijusias formaliojo ir neformaliojo švietimo sritis.

- Reglamentuojančiuose teisiniuose aktuose etninės kultūros ugdymas apibūdinamas kaip rekomenduotinas. Dėl šios priežasties etninės kultūros integravimas į mokinių ugdymą vyksta netolygiai. Tikslinga etninės kultūros ugdymą pripažinti strateginiu Lietuvos švietimo politikos siekiu, suteikiant jam išskirtinį statusą, 2012 metų Pagrindinio ir Vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrąsias programas pakeisti iš rekomenduotinių į privalomas. Tačiau tam įgyvendinti būtini konkretūs, aiškūs ir patrauklūs metodiniai nurodymai, konkretus etniniai kultūrai skirtų valandų skaičius ir tinkamas finansavimas.

2. Tyrimo metu pastebėta, kad *etninės kultūros specialisto* mokykloje pareigybė nėra iki galo apibrėžta ir respondentų buvo subjektyviai interpretuojama. Siekiant nustatyti etninės kultūros

specialistų poreikių buvo išskirtos trys pagrindinės kategorijos: etninės kultūros mokytojo, neformalaus ugdymo būrelio vadovo, etninės kultūros eksperto-konsultanto.

- Esant dideliame (70 proc.) etninės kultūros specialistų poreikiui, rekomenduojame inicijuoti etninės kultūros pedagogo pareigybės įtraukimą į bendrojo lavinimo mokyklas.

3. Nustatyta, kad 2012 m. patvirtinus etninę kultūrą reglamentuojančias pagrindinio ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrąsias programas, integravimas į mokomuosius dalykus įgavo aiškiasnes formas ir tapo patrauklesnis. Etninės kultūros integravimas į formalųjį ugdymą apima daugelį mokomųjų dalykų ir dažnai derinama su neformaliuoju ugdymu. Tačiau nėra aiškiai reglamentuotas ir pasižymi paviršutiniškumu, kompetencijų stoka ar tiesiog mokytojų abejingumu.

- Pritartume Inijos Trinkūnienė išskirtam trečiajam modeliui, kur „privalomą etnines kultūros pamoką I-12 klasėms, lydi gyvosios etnines kultūros renginiai, folkloro ansambliai/klubas/būrelis“. Tačiau tam, kad šis modelis gerai funkcionuotų, reiktų atlikti daug paruošiamųjų darbų. Šiuo metu nėra įstatyminio ugdymo modelio pagrindo, neregamentuota ir nerengiama etninės kultūros pedagogo pareigybė. Dėl per didelių mokinių pamokų krūvių nėra galimybių etninės kultūros privalomam ugdymui skirti valandų. Šiuo metu bendrojo lavinimo mokykla privalomojo etninės kultūros ugdymo modelio įvedimui nėra pasirengusi.

- Rekomenduotume privalomąjį etninės kultūros ugdymo modelį taikyti palaiapsniui. Pradedant nuo pradinių klasių. Privalomas dėstymas kelia kol kas daug klausimų, nes neaiškūs nei konkretūs tikslai, nei pasiekimų vertinimas. Tam reikėtų peržiūrėti bendrojo lavinimo programas, patvirtinti etninės kultūros privalomąjį ugdymą reglamentuojančius teisinius aktus, universitetuose pradėti rengti etninės kultūros mokytojus ir skirti finansavimą. Po to laukia ilgas ir sunkus darbas.

4. Tyrimas atskleidė, kad pagrindinės etninės kultūros integravimo problemos: labai plati mokojo dalyko programa, per didelis mokymo krūvis, mokytojo kvalifikacijos bei naujų inotyvių metodų ir priemonių trūkumas.

- Skatintume inicijuoti mokytojų kompetencijoms kelti skirtus seminarus/konferencijas/stovyklas, kuriose paskaitas ir praktinius seminarus vestų kvalifikuoti įvairių ugdymo profilių (etnologai, muzikai, režisieriai, informatikai ir pan.) specialistai. Jungiant etninės kultūros veiklas su įvairiomis, kartais netikėtomis, sritimis būtų ieškoma inovatyvių etninės kultūros raiškos būdų.

5. Apibendrinant tyrimo duomenis pastebime, kad dabartinėje švietimo ir ugdymo sistemoje neformalusis etninės kultūros ugdymas yra pageidautinas ir šiuo metu jaučiamas specialistų trūkumas. Siekiant į neformalų ugdymą įtraukti daugiau moksleivių reikalingi charizmatiški, daug žinių turintys ir gebantys moderniai ir kūrybiškai jas perteikti specialistai.

- Reikėtų sudaryti palankias sąlygas jaunam etninės kultūros specialistui įsidarbinti, skiriant didesnę finansavimą, bei valandų skaičių neformaliojo ugdymo veikloms. Būtų tikslinga finansuoti ir reikalingų metodinių priemonių įsigyjimą.

- Rekomenduojame bendrojo lavinimo mokyklose įvesti direktoriaus pavaduotojo etninės kultūros klausimais pareigybę

6. Siekiant iš esmės keisti etninės kultūros ugdymo programą reikalingas išsamus, platus, daugialypis tyrimas. Norint atlikti tokį reikalinga įvairių institucijų nuoseklus ir ilgalaikis bendradarbiavimas. Šio tyrimo apimtis leidžia suformuluoti tik hipotetines rekomendacijas.

- Siūlytume išsamiai etninės kultūros ugdymo analizei atlikti skirti daugiau laiko, pasitelkti švietimo politiką formuojančius asmenis, mokslininkus, pedagogus, menininkus ir kitus su etnine kultūra susijusius žmones. Tyrimo respondentais pasirenkant visas su etninės kultūros ugdymu susijusias žmonių grupes (mokinius, mokytojus, administraciją, tėvus, miesto/kaimo bendruomenės narius, žiniasklaidą ir pan.).

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programos patvirtinimo (2005), *Valstybės žinios*, Nr. 12-391. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.249299?jfwid=-wd7z89luy>.
2. Dėl ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo (2006), *Valstybės žinios*, Nr. 102-3939. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A7A2A413688F>.
3. Dėl kultūros darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo koncepcijos patvirtinimo (2013), *Valstybės žinios*, Nr. 41-2019. Prieiga per internetą: <https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.0152A1181431&lang=lt>
4. Dėl etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose patvirtinimo (2009). *Valstybės žinios*, Nr. 138-6089. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8B4A414A5EC2>.
5. Dėl pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos patvirtinimo (2012). *Valstybės žinios*, Nr. 46-2252. Prieiga per internetą: <https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.EFE610207736&lang=lt>.

6. Dėl etninės kultūros plėtros 2015-2018 metų veiksmų plano patvirtinimo (2015). *TAR*, 2015-07-24, Nr. 11626. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ba6639e031ed11e5b1be8e104a145478>.
7. Dėl Etninės kultūros plėtros švietimo įstaigose strategijos patvirtinimo (2009). Valstybės žinios, 2009, Nr. 138-6089. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8B4A414A5EC2>
8. Dėl reikalavimų mokytojų kvalifikacijai aprašo patvirtinimo (2014). *TAR*, 2014, Nr. 11394. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7f45d9f02f7911e4a83cb4f588d2ac1a>
9. Akademinė bendruomenė kyla į kovą už iš studijų krypčių sąrašo nepagristai išbrauktą etnologiją (2017). *Dienraštis „Alkas.lt*. Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2017/03/16/akademine-bendruomene-kyla-i-kova-uz-is-studiju-krypcių-saraso-nepagristai-isbraukta-etnologija/>
10. Brazauskas, N. (2016). Etninės kultūros disciplina (-os) Lietuvos universitetuose. Lietuvos Respublikos Seimas. Naujienos. Vilnius, 1-59. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/BPDWNWOG.PDF>
11. Čepienė I. (1993). Etninės kultūros integravimo programiniai uždaviniai. *Lietuvos švietimo reformos gairės*, p. 229. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
12. Čepienė, I., 2001, Dėl šiuolaikinio etnokultūrinio ugdymo mokykloje. Problemų analizė. *Etninė kultūra*, Vilnius: Petro Ofsetas, 33–35.
13. Čepienė, I. (2009). Bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos etninės kultūros pagrindų mokymo programa. *Etninės kultūros globos taryba*. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2232&p_d=21384&p_k=1.
14. Čepienė, I. (2009). Etninės kultūros ugdymo švietimo sistemoje analizė / Seimas. Prieiga per internet: http://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=2232&p_k=1&p_t=20824.
15. Kirdienė, G. (2004). Etninės kultūros ugdymo padėtis bendrojo lavinimo įstaigose. *Liaudies kultūra*, 4 (97), 83-84.
16. Kondratienė, V. (2002). Etninės kultūros teisės pagrindai Lietuvoje ir Europoje. *Lietuvos Respublikos Seimas*. Prieiga prie interneto: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2228&p_d=30303&p_k=1
17. Lietuvos Respublikos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 82-2414. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.58146A37675A>
18. Lietuvos respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas. 1999-10-01 Valstybės žinios, Nr. 82. Prieiga per internetą : <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.86929?jfwid=rivwzvpvg>
19. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas (1997). *Valstybės žinios*, Nr. 2-16. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A0BAB27D768C>
20. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2011) *Valstybės žinios*, Nr. 38-1804), prieiga per internet: https://www.smm.lt/uploads/documents/Struktura/komisijos-ir-darbo-grupes/LST%20dokumentai/2009-10-20/posedis_2009-10-20_PRIEDAS_R_Bruzgeleviciene.pdf
21. Matulevičienė, S., Vaicenavičienė, D. (parengė) (2012). Etninė kultūra mokykloje: laisvė rinktis. *Liaudies kultūra*, 5 (146), 1-11.
22. Ozolaitė V. Papildomas ugdymas mokykloje. prieiga prie interneto: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367182757998/DS.002.0.01.ARTIC>
23. Skarbalius, E. (2014). Education of National Identity in Primary Forms: Activity Implemented by Teachers. *Pedagogika*, 113, 1, 240-249.

24. Trinkūnienė I. (2005). Etninė kultūra ir tautos integralumas. R. Grigas, L. Klimka (sud.). *Tautinės tapatybės dramaturgija: lietuvių tautinis identitetas ir integralumas kintančiame pasaulyje*. Vilnius: VPU.
25. Trinkūnienė, I. (2010). Etninė kultūra ir neformalus ugdymas: mokytojų patirties tyrimas. *Liaudies kultūra*, 6 (135), 46-53.
26. Trinkūnienė, I. (2010). Etninė kultūra mokyklose: mokytojų patirties tyrimas. *Liaudies kultūra*, 4 (133), 21-27.
27. Urbanavičienė D. 2010. Etnokultūrinio ugdymo dabartis ir plėtros galimybės. Ugdymo plėtotės centras. Prieiga per internetą: https://www.upc.smm.lt/naujienos/etnine/failai/Dalia_Urbanaviciene.pdf
28. Vyčinienė, D. (2010). Etninės kultūros ugdymo tikslo, modelio ir turinio nustatymas, panaudojant etninės kultūros ugdytojų, specialistų ir mokslininkų patirtį. *Ugdymo plėtotės centras*. Prieiga per internetą: <https://www.upc.smm.lt/naujienos/etnine/pletra.php>
29. UAB BGI Consulting (2010). Specialistų ir kompetencijų poreikio žemėlapio studija. *LR švietimo ir mokslo ministerijos užsakymas, p. 121*. Prieiga internete: https://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/Zemelapio_studija_galutine_ataskaita.pdf